

RESULULLAH (SAA) VE ULULEMR

Yazar:

Muhammed Hüseyin TABATABAİ(r.a)

Türkçe

2010-03-06 15:43:07

RESULULLAH (SAA) VE ULULEMR RESULULLAH (SAA) VE ULULEMR

Muhammed Hüseyin TABATABAİ(r.a)

eKitap: www.islamkutuphanesi.com

Şüphe etmemek gerekir ki, "Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin." cümlesinin içeriği, bütün ilâhî kanunların ve hükümlerin esası olmanın yanı sıra, anlaşmazlık konularını Allah'a ve Peygambere götürme emrine hazırlık ve geçiş niteliğindedir. Çünkü bu gerçek, bu ifadenin ayrıntılandırması olan "Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz...

onu Allah'a ve Resul'e götürün." cümlesinden, sonra da, "Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi?..." ve "Biz her peygamberi, Allah'ın izni ile, kendisine itaat edilmesi için gönderdik." ve "Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem kılıp..." ayetleri ile üst üste bu ilkeye vurgu yapılmış olmasından açıkça anlaşılmaktadır.

Yine şüphe etmemek gerekir ki, yüce Allah'ın bizden kendisine istediği itaat, Peygamberi yolu ile bize vahyettiği bilgilere ve kanunlara itaat etmemizdir.

Peygambere gelince, onun iki fonksiyonu vardır. Biri Allah'ın ona Kur'an dışında vahyettiği mesajlara dayalı teşri=kanun koyma fonksiyonudur.

Bu mesajlar ana ilkelerini Kur'an'ın koyduğu ve Kur'an ile ilgili ve bağlantılı olan ayrıntılarda Peygamberin insanlara yaptığı açıklamalardır. Nitekim Allah şöyle buyuruyor: "İnsanlara, kendilerine indirileni açıklamak için... sana da bu Kur'an'ı indirdik." (Nahl, 44)

İkinci fonksiyonu ise, doğru bildiği görüşü açıklamasıdır. Bu da onun hüküm(=yargı) ve hükümet hususundaki velayeti (yetkili olması) ile bağlantılıdır. Nitekim yüce Allah bununla ilgili olarak şöyle buyuruyor: "Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye..." (Nisâ, 105) Bu, Peygamberimizin (s.a.a) yargı kanunlarının zahirine göre insanlar arasında hükmederken ortaya koyduğu ve önem-li konularda karar verirken dayandığı görüştür.

İşte bu alandadır ki yüce Allah, ona müşavere ile görüş edinmesini emrediyor. Nitekim bir ayette şöyle buyuruyor: "İş hakkında onlara danış; fakat karar verdiğin zaman artık Allah'a dayan." (Âl-i İmrân, 159) Görüldüğü gibi yüce Allah bu ayette sahabeleri, istişarede Peygamberimize ortak ediyor; ama karar verme de yetkiyi sadece Peygambere veriyor.

Bu gerçek öğrenilince anlaşılır ki, Peygambere itaat etmeyi yasalaştıran bizzat Allah olduğu için, her ne kadar Peygambere itaat etmek demek aslında Allah'a itaat etmek demekse de,

-nitekim yüce Allah bu ayetlerin devamında, "Biz her peygamberi, Allah'ın izni ile, kendisine itaat edilmesi için gönderdik." buyurmaktadır,- Peygamberimize itaat etmek ile Allah'a itaat etmenin farklı anlamları vardır. Buna göre insanlar hem vahye ilişkin açıklamalarında, hem de ortaya koyduğu görüşlerde Peygambere itaat etmekle yükümlüdürler.

"Allah'a itaat edin. Peygambere... de itaat edin." ifadesinde "itaat edin" emrinin tekrarlanmasını gerektiren sebep -gerçi Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir-budur. Yoksa bazı tefsircilerin dedikleri gibi bu tekrarın sebebi anlamı pekiştirmek (tekit) değildir.

Çünkü eğer maksat anlamı pekiştirmek olsaydı, tekrara yer vermeden "Allah'a ve Peygambere itaat edin." demek, tekidi daha fazla ifade eder, anlamı daha çok güçlendirirdi.

Çünkü o zaman bu ifade, Allah'a itaat etmenin Peygamberimize itaat etmekle aynı şey olduğu ve bu iki itaatın bir olduğu anlamına gelirdi. Bilindiği gibi tekrar etmek her zaman tekidi ifade etmez, anlamı güçlendirici bir sonuç vermez.

Ululemre (=emir sahibi yetkililere) gelince, bunların -kimler oldukları bir yana- vahiyden nasipleri yoktur. Onların fonksiyonu doğru gördükleri görüşlerini açıklamaktan ibarettir.

Peygamberin görüşlerine ve sözlerine itaat etmek nasıl zorunlu ise, aynı şekilde ululemrin de görüşlerine ve sözlerine itaat etmek müminler için zorunludur.

Bundan dolayı yüce Allah anlaşmazlık doğması hâlinde baş vurulacak merciler arasında ululemri saymayarak bu konuda sadece Allah'ı ve Peygamberi adres göstermiş ve "Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Alla-h'a ve ahiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Resul'e götürün." buyurmuştur.

Çünkü bu havale emrinin (anlaşmazlığı Allah'a ve Resul'e götürmenin) muhatapları bu ayetin başında kendilerine "Ey inananlar!" diye seslenilen kimselerdir.

Bu nedenle sözü edilen anlaşmazlık, şüphesiz onların kendi arasında çıkan

anlaşmazlıktır. [Yoksa ululemr ile müminlerin arasında çıkabilecek anlaşmazlık söz konusu değildir.

Çünkü] hem ululemre itaat etmenin zorunlu olduğunu söylemek, hem de söz konusu anlaşmazlığın müminler ile ululemr arasında olduğunu farz etmek doğru değildir.

Buna göre bu anlaşmazlık müminlerin kendileri arasında çıkabilecek bir anlaşmazlıktır; ululemrin belirttiği görüşle ilgili değildir. Tersine bu anlaşmazlık, ihtilaf konusu olan meseleye ilişkin ilâhî hükmün ne olduğu hakkındadır.

Bunun böyle olduğunu, arkadan gelen ayetlerde Allah'ın ve Peygamberin hakemliğini bir yana bırakarak tağutun hakemliğine başvuranların kınanmasının verdiği ipucundan anlıyoruz.

Anlaşmazlığa düşülen hususu Allah'a ve Resul'e götürmenin gerekliliği ise, gerçekte o konuda Kur'an ve sünnette açıklanmış din hükümlerine baş vurmaktan ibarettir.

Kur'an ve sünnet, bunlardan hüküm çıkarma yeteneğine sahip kimseler için iki kesin delil olduğu gibi, ululemrin "Kur'an'ın ve sünnetin hükmü şudur." şeklindeki sözü de kesin delildir.

Çünkü okuduğumuz ayet hiçbir kayda ve şarta bağlı olmayan bir itaat zorunluluğu getiriyor. Bunlar tümü ile sonuçta Kur'an'a ve sünnete dayalıdır.

Bundan ortaya çıkıyor ki, sözü edilen ululemrin -kim olurlarsa olsunlar- yeni bir hüküm ortaya koymaya yahut Kur'an'la veya sünnetle sabit olan bir hükmü neshetmeye yetkili değildirler.

Aksi hâlde, "Allah ve Resulü bir işte hüküm verdiği zaman, artık mümin bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allah ve Resulü'ne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur." (Ahzâb, 36) ayetinin delâlet ettiği üzere anlaşmazlık konularının çözümünde Kur'a-n'a ve sünnete baş vurmanın, anlaşmazlığı Allah'a ve Peygambere havale etmenin anlamı kalmaz.

Çünkü Allah'ın hükmü, kanun koymak Peygamberin hükmü ise ya kanun koymak veya bundan daha geniş kapsamlı bir tasarruftur. Ululemre tanınan yetki ise velayet=yönetim a-lanına giren konularda görüşlerini ortaya koymak, genel konularda ve meselelerde Allah'ın ve Peygamberin hükmünü ortaya çıkarmaktır.

Kısacası, ululemrin teşri=yasama ve kanun koyma yetkileri olmadığından, yanlarında sadece Allah ve Resul'ün hükmü yani, Kur'an ve sünnette açıklanan hükümler olduğundan dolayı yüce Allah, "Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz... onu Allah'a ve Resul'e götürün." ayetinde onları ikinci kez söz konusu

etmedi.

Dolayısıyla yüce Allah için bir itaat, Peygamber ve ululemr için de bir itaat söz konusudur. Bu yüzden ayette, "Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin." diye buyruldu [ve Peygamberle ululemrin itaati bir olarak sayıldı].

Resulullah (s.a.a) ile Ululemrin Masum Olması Üzerine

Şüphe edilmemesi gereken bir diğer husus da şudur: "Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin." ayetinde emredilen itaat mutlak olup; hiçbir şarta bağlı olmamış, hiçbir kayıtle da sınırlandırılmamıştır.

Bu da Peygamberimizin (s.a.a) gerçekte Allah'ın hükmüne ters düşen hiçbir şeyi emredip yasaklamayacağı gerçeğine delildir. Aksi hâlde yüce Allah'ın ona itaat etmeyi zorunlu kılması çelişki olurdu.

Peygamberin hükmü ile Allah'ın hükmü arasındaki uyum ise, ancak Peygamberin (s.a.a) masumiyet (=korunmuşluk)[65] sıfatı sayesinde gerçekleşebilir.

Bu söz ululemr hakkında da aynen geçerlidir. Yalnız şu var: Resu-lullah'ta (s.a.a) masumiyet (=yanılmazlık) gücünün var olduğunu kanıtlayan bu ayetin dışında birçok aklî ve naklî deliller vardır; fakat ululemr hakkında zahiren böyle bir vurgulama yoktur.

Bu nedenle de bazıları buna bakarak ayette zikredilen ululemrin masum olmasının gerekmediğini ve bu ayetin anlamının, ululemrin masum olmaması hâlinde de doğru olacağını sanabilirler.

Bu görüşü şöyle açıklayabiliriz: "Bu ayetin belirlediği hüküm, üm-metin yararı için konmuştur. Bu hüküm, Müslümanlar toplumunu ihtilaftan, çatışmadan ve parçalanmadan koruyarak ayakta tutmayı amaçlar.

Bunun da diğer milletlerde ve toplumlarda görülen yönetim mekanizmalarından farklı ve fazla bir fonksiyonu yoktur. Çünkü o toplumlarda toplumun fertleri, hükmünde kanunlara ters düşebileceğini, yanılabilirliğini bildikleri hâlde yine de içlerinden birisini yetkili kılarak ona itaat etme ve sözünü dinleme zorunluluğu tanırırlar.

Fakat hükümlerinde kanunlara ters düştüğü bilindiğinde kendisine itaat edilmez; ancak yanıldığında uyarılır. Hükmünde yanılığa düşmüş olabileceği durumlarda da gerçekten yanılmış olsa bile hükmü yürütülür, yaptığı yanlışlık umursanmaz.

Çünkü toplumun birliğini korumada ve her kafadan ayrı bir sesin çıkmasını önlemede yatan fayda, bu tür yanılırları ve hataları telafi edecek bir faydadır."

"İşte bu ayette itaat edilmesinin zorunlu olduğu bildirilen ululem-rin durumu budur. Yüce Allah onlara itaat etmeyi müminlere zorunlu kılmıştır. Eğer Kur'an'a ve sünnete ters bir şey emrederlerse, mümin-lerin onlara itaat etmesi caiz olmaz ve verdikleri hüküm yürürlüğe konmaz.

Çünkü Peygamberimiz (s.a.a) şöyle buyurmuştur: 'Yaratıcıya isyan konusunda yaratılmışa itaat edilmez.' Bu ilke hem Sünnî, hem de Şîî kaynaklarından rivayet edilmiştir ve bununla ayetin ululemre itaat etme hakkındaki mutlak içeriği kayıtlandırılır."

"Hatalara ve yanlışlara gelince, eğer ululemr konumundaki kişinin yanlış hüküm verdiği kesin olarak bilinirse, hakka yani Kur'an ve sünnetin hükmüne döndürülür. Ama eğer yanlışlık kesin değil de sadece muhtemel ise, hükmünün yanlış olmadığını bilindiği durumlarda olduğu gibi hükmü geçerli sayılır.

Böyle durumlarda yanlış kabul edip ona zorunlu olarak itaat etme gereği ile de karşılaşılabilir. Ama olsun, bunun zararı yoktur. Çünkü ümmetin birliğinin korunması, şeref ve itibarının devam ettirilmesi, böylesine muhtemel yanlışlıkların zararını telafi eder. Dolayısıyla bunun konumu, fıkıh usûlünde açıklanan [ve haber-i vâhid gibi delil olması çoğu fakihlerce kabul edilen] kuralın konumu gibi olur.

O kural ise şundan ibarettir: Gerçek hükümler yerinde kalmakla birlikte zahirî yolların delil olmaları geçerlidir. Zahirî yolların sonuçları gerçeğe ters düşünce meydana gelen zarar, bu zahirî yolun izlenilmesinde yatan maslahat ile telafi edilir."

"Kısacası, masum olmasalar bile ululemre itaat etmek zorunludur, farzdır. Bu kimselerin fasık olmaları ve hüküm vermede yanılmaları mümkündür. Eğer fasıklık yaparlarsa onlara itaat edilmez.

Eğer yanlışlık yaparlarsa ve bu yanlışlıkları kesin olarak bilinirse, Kur'an'a ve sünnete döndürülürler. Eğer hata yaptıkları kesin olarak bilinmez ve sadece ihtimal verilirse, verdikleri hüküm yürütülür.

Görünüşte Allah'ın hükmüne uyduğu hâlde aslında Allah'ın hükmüne ters düşen hükümlerinin uygulanması ise sakıncasızdır. Bundaki maksat İslâm'ın ve Müslümanların yararını gözetmek, toplumda sözbirliğini korumaktır."

Ancak okuyucu eğer bu ayetle ilgili yukarıdaki açıklamamız üzerinde iyi düşünürse, bu şüphenin ve bu vehmin kökten asılsız olduğunu kolayca anlar.

Şöyle ki, fasıklık durumunda bu ayetin mutlaklığını Peygamberimizin (s.a.a), "Yaratıcıya isyan durumunda yaratılmışa itaat edilmez." şeklindeki buyruğu ile ve "Allah kötülüğü emretmez." (A'-râf, 28) ayeti ve bu anlama gelen diğer ayetler ile kayıtlandırmak için, bu yaklaşımı dayanak olarak almak mümkündür.

Bunun gibi bazı durumlarda bu tür zahirî delillerin şer'î bir kural hâline gelmeleri de mümkün, hatta gerçekleşmiş bir uygulamadır. Pey-gamberimizin (s.a.a) tayin ettiği müfreze komutanlarına, Mekke ve Yemen gibi beldelere tayin ettiği genel valilere, sefere çıktığında Medine'de yerine bıraktığı vekillere itaat etmenin farz olması ve müçtehidin sözünün taklit edenleri için delil niteliği taşıması gibi.

Bu konuda başka örnekler de sayılabilir. Fakat bunlar, bu ayetin kayıtlandırılmasını gerektirmez. Çünkü bir meselenin özünde doğru olması başka bir şeydir ve bir ayetin zahiri anlamı ile o meseleye delil sayılması daha başka bir şeydir.

Bu ayet, sözü edilen ululemre itaat etmeyi zorunlu kılmış ve bu itaati hiçbir kayda ve şarta bağlamamıştır. Kur'an ayetlerinde bu ayetin içeriğini kayıtlandıran (sınırlayan) ve "Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin." ifadesinin anlamını, "Ululemrin günah niteliğini taşımayan ve yanlış olduğunu tespit etmediğiniz emirlerine itaat edin.

Eğer onlar size günah nitelikli bir emir verirlerse onlara itaat etmeniz Söz konusu değildir. Eğer yanlışlıklarını tespit ederseniz onları Kur'an'a ve sünnete döndürün!" şekline çeviren hiçbir kayıt yoktur. "Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin." ifadesinin anla-mı kesinlikle bu değildir.

Üstelik yüce Allah söz konusu kayıttan daha belirgin olduğu hâlde, bu farz itaatten daha az önemli bir konuda sınırlama getirerek şö-y-le buyurdu: "Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir.

Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana or-tak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme." (Ankebut, 8) Durum böyleyken yüce Allah nasıl olur da dinin temel taşı-nı içeren ve insan mutluluğunun ana damarının kaynağı olan bu ayette söz konusu kayıtları açıkça belirtmez?

Ayrıca bu ayette Peygambere ve ululemre itaat etmek birleştirilerek ve ikisi için bir tek itaatten söz edilerek şöyle buyrulmuştur: "Peygambere ve ululemre de itaat edin." Resulullah'ın (s.a.a) günah nitelikli bir emir vermesi veya hükmünde yanlışlığa düşmesi düşünülemez. Eğer ululemr hakkında bu ihtimaller caiz görülse, o zaman onlara itaat etmenin kayıtları ve şartları mutlaka söylenirdi.

O hâlde bu ayetin kayıtsız-şartsız, mutlak bir hüküm getirdiğini kabul etmek kaçınılmazdır. Bunun gerektirdiği kesin sonuç da Peygamberimiz (s.a.a) hakkında geçerli olan masumluk sıfatının aynısının ululemr hakkında da fark gözetilmeden geçerli sayılmasıdır.

Sonra, "ululemr" terimindeki "emr" kelimesinden maksat, bu direktifin muhatabı olan müminlerin dinleri veya dünyaları ile ilgili bir iş, bir gelişmedir.

Nitekim şu ayet bu anlamı teyit ediyor: "Emr yani İş hakkında onlara danış." (Âl-i

İmrân, 159) Takva sahiplerini öven şu ayet de aynı niteliktedir: "Onların emri yani işi, aralarında danışmaktır." (Şûrâ, 38) Gerçi başka bir açıdan yorumlayarak bu kelimenin yasağın karşıtı olan 'emir' anlamına geldiğini düşünmek de caizdir; ama bu uzak bir ihtimaldir.

Bu ayette ululemr terimi "minkum=sizden" kaydı ile kayıtlanmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla bu kelime, zarf-ı mustakardır ve "sizlerin içinden olan ululemr" anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu ayet, Peygamberle ilgili şu ayetin bir benzeridir:

"Ümmîlere içlerinden, kendilerine... bir peygamber gönderen O'dur." (Cum'a, 2) Yine yüce Allah'ın Hz. İbrahim'in duası olarak aktardığı, "Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden... bir peygamber gönder." (Bakara, 129) Ve Âdemoğullarına hitap ettiği "Size kendi içinizden ayetlerimi anlatacak peygamberler gelir." (A'râf, 35) ayetler de aynı anlamı taşıyorlar.

Böylece bu açıklamamızla, bazı müfessirlerin ayetle ilgili görüşünün asılsızlığı ortaya çıkıyor. Sözünü ettiğimiz tefsirciye göre ululemrin "minkum=sizden" kelimesi ile kayıtlanmasının anlamı şudur: "Bu ululemrin her ferdi, bizim gibi sıradan bir insandır.

O, biz müminlerden biridir. İlâhî masumiyet ayrıcalığı ile donatılmış değildir. [Dolayısıyla biz normal insanlar gibi ululemr de günah işleyebilir, yanılabilir ve hataya düşebilir.]"

Ululemrin Kimler Olduğu Üzerine

[Bu ayetle ilgili bir diğer önemli husus da ayetteki ululemrden maksat kimlerin olduğu husustur.] Bunda şüphe yoktur ki, ululemr kelimesi, ism-i cem yani çoğul ifade eden isimdir ve bu nedenle "ulul-emr" diye adlandırılan bu kişilerin sayısının çokluğuna delâlet eder.

Fakat bu çoğul ismin ilk bakıştaki anlamı [bu insanların topluluk hâlinde yükümlülük kabul etmeleri ve itaatin bunların topluluk hâline farz olması değil;] bu seçkin kişilerin teker teker yalnızlık hâlinde sorumluluk yüklenmeleri ve birbiri arkasından kendilerine itaat etmenin farz olmasıdır. Dolayısıyla itaat etme zorunluluğu,

bu kelimenin (ululemrin) lafzı itibari ile bunların [fert ferdine değil de] tümüne birden yöneltilmişse de, çoğul içerikli niteliği göz önünde bulundurulmuştur. [Nitekim bu tür kullanımlar, biz insanların sözleri arasında da yer almaktadır. Meselâ birine:] "Farz namazlarını kıl, büyüklerine ve kavminin önderlerine itaat et." denmesi gibi.

Bu konudaki şaşırtıcı sözlerden biri Fahr-i Razî'nin şu sözüdür. Diyor ki: "Bu anlam, çoğul bir kelimeden tekil bir kelimenin anlamının çıkarılmasını [yani çoğul bir

kelimenin müfret=tekil anlamda kullanılmasını] gerektirir ki, bu ifadeden anlaşılana ters düşer." (Tefsir-ul Kebir, c.10, s.146)

Fahr-i Razî böyle demekle dilde bu kullanımın yaygın olduğunu göz ardı ediyor. Kaldı ki, Kur'an böyle örneklerle doludur. Şu ayetlerde olduğu gibi: "Artık yalanlayanlara itaat etme."

(Kalem, 8) "Artık kâfirlere itaat etme." (Furkan, 52) "Biz reislerimize ve büyüklerimize itaat ettik." (Ahzâb, 67) "Aşırı gidenlerin emrine uymayın." (Şuarâ, 151) "Namazlara... devam et." (Bakara, 238) "Müminlere karşı mütevâzî ol." (Hicr, 88) Kur'an'da bunlar gibi olumlu-olumsuz, haber ve talep nitelikli farklılık arz eden çok sayıda örnekler vardır.

Üstelik çoğul bir kelimedenden tekil anlamı kastetmenin zahire ters düşen türü, çoğul bir kelime söyleyip kelimenin içerdiği teklerden yalnız birini kastetmektir.

Yoksa teklerin çoğalması ile hükümlerin çoğalmasına yol açacak şekilde çoğula hükmü yaygınlaştırmak, anlam olarak kelimenin zahirine ters düşmez. Meselâ, "Beldenin ilim adamlarına iyi davran." demek, "Bu ilim adamına ve şu ilim adamına iyi davran." demektir.

Kendilerine itaat edilmesi farz olan bu ululemrden, çok sayıda kişiden oluşan bir bütünün kastedilmiş olması da muhtemeldir. Yani ululemr kavramını, her biri bu kavramın kapsamına giren çok sayıda kişinin bir araya gelmesinden oluşan durum şeklinde yorumlamak da ihtimâl dahilindedir.

Bu yoruma göre ululemr, halk arasında nüfuz sahibi olup sözü geçen ve onlarla ilgili işlerde etkili olan kişilerden oluşur. Ordu ve müfreze komutanları, ilim adamları, devlet büyükleri ve kavmin ileri gelenleri gibi.

Hatta el-Menar tefsirinin sahibine göre ululemr, halkın güvenini kazanmış ilim adamları, ordu komutanları, ticaret, sanayi ve ziraat gibi kamu alanlarının önderleri,

bunların yanı sıra sendika başkanları, parti liderleri, yüksek tirajlı gazetelerin yazı işleri müdürleri ve başyazarları gibi şahsiyetlerden oluşan hal ve akd ehlidir! Ayetteki ululemrin hal ve akd ehli olmasının anlamı işte budur. Çünkü bunlar ümmetin ileri gelenlerinden oluşmuş bir sosyal heyettir. (Tefsir-ul Menar, c.5, s.181)

Fakat bu ayetin tamamının içeriği bu ihtimal ile bağdaşır mı? Mesele buradadır. Daha önce belirttiğimiz gibi bu ayet ululemrin masum kişilerden oluşmasına delâlet ediyor. Az önceki yorumu savunan tefsirciler de bunu kabul etmek zorunda kalmışlardır.

[Şimdi biz burada ululemrin anlamını yukarıdaki şekilde (hal ve akd ehli diye) yorumlayan müfessirlere bazı soruları sormak zorundayız.] Acaba masumluk sıfatı ile vasıflandırdığınız insanlardan maksat, bu heyetin üyeleri midir? Ki o takdirde teker teker her biri ve sonuçta hepsi birden masum olur. Çünkü heyetin bütünü, fertlerden başka bir şey değildir.

Fakat apaçık bir gerçektir ki, bu ümmetin tarihinde hiçbir gün masum fertlerden meydana gelmiş bir hal ve akd heyeti ümmetle ilgili önemli bir meseleyi yürürlüğe koymak için bir araya gelmiş değildir. Böyle bir şey vuku bulmadığına göre de, yüce Allah'ın pratikte uygulaması olmayan bir şeyi emretmiş olması muhaldir.

Yoksa gerçek bir sıfat olan bu masumluk, nitelik ve nitelenende olduğu gibi sadece bu heyetle mi özdeştir de bu heyetin üyeleri masum değil midir? Hatta bu heyetin üyelerinin toplumun diğer fertleri gibi müşrik ve günahkâr olmaları caiz midir?

O zaman bu fertlerin görüşü yanlış, günaha ve sapıklığa sürükleyici olabilir, ama o görüş heyet tarafından benimsenince heyetin masumluğu gerekçesi ile doğru mu olur? Fakat bu da imkânsızdır. Çünkü itibarî=sanal bir kurumun gerçek bir sıfatı taşıdığı yani, toplu heyetin masumluk sıfatını taşıdığı nasıl tasavvur edilebilir?

Veya şöyle mi düşünülüyor: Masumluk ne bu heyetin üyelerinin ve ne heyetin kendisinin sıfatıdır. Yalnız Allah bu heyeti günahı emretmekten veya yanlış bir görüş ortaya koymaktan koruyor. Tıpkı mü-tevatir haberin yalandan korunmuş olması gibi.

Oysa yalandan korunmuş olmak, mütevatir haberin rivayet zincirinde yer alan her habercinin ve bütünü ile söz konusu toplu heyetin sıfatı değildir. Yalnız alışlagelmiş sonuca göre bu haberin yalan olması imkânsız olmaktadır.

Başka bir deyişle, yüce Allah bu tür haberi yanlışlıktan, içine yalanın karışmasından korumaktadır. [İşte ululemrin de konumu aynen böyledir. Yani] ululemrin fertlerinin ve heyetinin normal insanlarda bulunmayan ek bir sıfat taşımaları gerekme bile bunların açıkladığı görüşte kesinlikle hata bulunmaz. Şöyle ki, onların görüşü tıpkı müte-vatir haber gibi yalan ve yanlış olmaktan korunmuştur.

İşte ululemrin de masumluğunun anlamı böyle olmalıdır. Çünkü bu ayet de ululemrin görüşünün yanlış olmadığını; tersine Kur'an'a ve sünnete uygun ve isabetli olacağına ötesinde bir şey de delâlet etmiyordur.

Bu ise Allah'ın bu ümmete yönelik bir inayetidir. Nitekim Peygamberimizin (s.a.a), "Benim ümmetim yanlışta birleşmez." dediği rivayet edilmiştir. (Sünen-i İbn-i Mâce, c2, s.1303, h:3950)

[Fakat bu görüş de doğru değildir.] Bir defa bu rivayet konumuza yabancıdır. Çünkü bu rivayet -eğer doğru ise- ümmetin tümünün yanlışta birleşmeyeceğini

belirtiyor. Yoksa bu ümmetin bir parçası olan hal ve akd ehlinin yanıŖta birleŖmeyeceđini ifade etmiyor. Ümmet kavramı ile hal ve akd ehli kavramının anlamları birbirinden farklıdır;

ümmetin bir manası var, hal ve akd ehlinin de bir baŖka manası var. Bu kelimelerin ilkini söyleyip de ikincisinin anlamını kastetmenin delili, gerekçesi yoktur. Ayrıca bu hadis bu ümmet topluluğunun yanlış yapmayacağını değil, yanıŖta birleŖmeyeceđini bildiriyor ki, bu ikisi birbirinden farklı Ŗeylerdir.

Bu durumda yukarıdaki hadisin anlamı Ŗöyle olur: Herhangi bir mesele ile ilgili yanlışlık, ümmetin bütününe kapsamaz. Tersine ümmet içinde her zaman doğru düşünenler olur. Bu doğru düşünenler ya ümmetin tümü veya bir bölümü ya da içlerinde bulunan bir tek masum kiŖi olabilir.

Bu anlam, birçok ayetin ve hadisin delâlet ettiği İslâm dininin ve hak inancının yeryüzünden kalkmayacağı, kıyamet gününe kadar varlığını sürdüreceği gerçeği ile uyumludur.

Nitekim yüce Allah Ŗöyle buyuruyor: "Eğer onlar bunları inkâr ederlerse zaten biz, inkâr etmeyen bir topluluğu onların yerine geçmeye memur etmiŖizdir."

(En'âm, 89) "Bu sözü ardından geleceklere devamlı kalacak bir miras olarak bıraktı." (Zuhruf, 28) "Ŗüphe yok ki, Kur'an'ı biz indirdik ve Ŗüphe yok ki, onu mutlaka biz koruyacağız." (Hicr, 9) "O eşsiz ve üstün bir kitaptır. Ona önünden de, ardından da batıl gelemmez." (Fussilet, 41-42) Kur'an'da bu anlamda daha birçok ayet vardır.

Bu durum, [yani ümmetin çoğunun veya bir bölümünün hataya düşmesi ve yanlış yola sapması gerçeği,] sadece Hz. Muhammed'in (s.a.a) ümmeti için geçerli değildir. Sahih rivayetler bunun tersini kanıtlıyor.

ÇeŖitli kanallardan gelen bu rivayetlere göre Peygamberimiz (s.a.a) Yahudilerin yetmiŖ bir, Hristiyanların yetmiŖ iki ve Müslümanların yetmiŖ üç fırkaya ayrıldığını, bu fırkaların birer tanesi dışında hepsinin helâke uğrayacağını bildirmiŖtir.

Biz, Âl-i İmrân suresinin "Ve topluca Allah'ın ipine sımsıkı sarılın." (Âl-i İmrân, 103) ayetinin hadislerle açıklaması bölümünde bu rivayete yer vermiŖtik.

Kısacası, bu rivayetin -eğer isnat zinciri doğru ise- metni hakkında söylenecek bir sözümüz yoktur. Fakat o bizim konumuza yabancısıdır. Çünkü biz bu ümmetin içinden çıkan hal ve akd ehlinin masumluğunun anlamı üzerinde konuşuyoruz. Tabii ki, eğer "sizden olan ulul-emre..." ifadesinde kastedilen ululemr bunlar ise.

[Ŗimdi ise gelelim asıl konumuza, yani hal ve akd ehlinin masum oluŖunun niteliğine. Bu hususla ilgili ilk olarak Ŗunu bilmeliyiz: Acaba] Müslümanlar

arasından bu hal ve akd ehlinin kendi görüşünde masum sayılmasını gerektiren faktör nedir? Bu bir gerçektir ki, sosyal meseleleri çözme ve bağlama konumunda olan bu heyet sadece İslâm ümmetine mahsus değildir.

Her büyük milletin, hatta küçük milletlerin, hatta ve hatta kabilelerle aşiretlerin içinde toplumda itibarı olan, güçlü ve kamu işlerinde etkili olan belirli sayıda fertler vardır. Eğer sen milletlerin ve nesillerin tarihlerindeki ve zamanımızdaki gelişmeleri incellersen, hal ve akd heyetlerinin toplumların önemli meseleleri ile ilgili çeşitli görüşleri benimseyip sonra uygulamaya koyduklarını görürsün.

Bu heyetler görüşlerinde kimi zaman isabetli olmuşlar, kimi zaman da yanılmışlardır. Gerçi ferdî görüşlerde yanılma ihtimali heyetlerin görüşlerindeki yanılma ihtimalinden daha büyüktür;

ama bu gerçek, heyet görüşlerinde asla yanılma olmayacağı anlamına gelmez. İşte tarih ve günümüzde görülen olaylar, bu tür yanılığın pek çok sa-yıdaki örneğine şahittirler.

Eğer İslâm'da hal ve akd heyetinin sosyal görüşleri [diğer toplumlardaki heyetlerin görüşlerinden farklı bir konumda bulunursa ve] yanlışlıktan korunmuş olursa, bu korunmuşluk ancak normal bir faktörün sayesinde değil, olağandışı ve mucizevi bir faktör sayesinde olabilirdi. O zaman bu korunmuşluk,

artık sadece bu ümmete mahsus göz kamaştırıcı bir keramet olur ve onların başını hep dik tutar, kutsal değerlerini korur, onları, toplumlarına ve birliklerine sızan her türlü kötülükten muhafaza eder,

sonuçta Kur'an'ı izleyen ve Kur'an gibi ilâhî bir mucize olur ve Kur'an yaşadıkça bu da yaşar. Bu ise bunun İslâm ümmetinin pratik hayatına olan konumunun, Kur'an'ın onların ilmî hayatına olan konumuna benzemesi demektir.

Böyle olunca da Kur'an'ın bu faktörün sınırlarını ve alanını belirtmesi, Allah'ın Kur'an ve Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.a) ile insanlara minnet bırakması gibi bununla da minnet bırakması,

Peygamberimizin görevini açıkladığı gibi bu heyetin de içtimaî görevlerini açıklaması ve Peygamberin onu ümmetine özellikle de kendisinden sonra hal ve akd heyetini oluşturacak ve ümmetin yönetme görevini üstlenecek olan değerli ashabına tavsiye etmesi gerekirdi. Ayrıca Kur'an'ın "ululemr" diye adlandırılan bu heyetin mahiyetinin ne olduğunu,

sınırlarının ve yetki alanlarının nerelere kadar vardığını, bütün İslâm ümmetinin kamusal problemlerini çözecek bir tek heyetin mi kurula-cağını, yoksa her İslâm toplumunun oluşturacağı ayrı bir ululemr heye-ti aracılığı ile kendi insanların canlarını, ırzlarını ve mallarını koru-yup yöneteceğini de anlatması gerekirdi.

Bunların yanı sıra Müslümanların, özellikle de sahabilerin bu meseleye önem vererek bu konuda Peygamberimize soru sormaları, onu irdelemeleri gerekirdi. Bilindiği gibi sahabiler o kadar önemli olmayan konularda Peygamberimize (s.a.a) sorular sormuşlardı. Nitekim Resu-lullah'a (s.a.a) hilâl aşamasındaki aylar, neler infak edecekleri,

savaş ganimetleri hakkında sorular sormuşlar ve yüce Allah bunları söz konusu ederek şöyle buyurmuştur: "Sana hilâlleri (hilâl şeklinde yeni doğan ayları) sorarlar." (Bakara, 189) "Sana neyi infak edeceklerini sorarlar.

" (Bakara, 215) "Sana savaş ganimetleri(nin hükmünü) sorarlar." (Enfâl, 1) Peki, sahabiler bu konuda niye soru sormadılar? Yoksa sordular da kirli ellerin marifeti ile bu soruların bilgisi bize gizli mi kaldı? Bu mesele bu yolda yürüyen Müslüman ümmetin çoğunluğunun arzusuna ters düşen bir mesele değildi ki, buna yüz çevrilsin ve unutulmaya terk edilmiş olsun.

Ayrıca Peygamberimizin (s.a.a) ölümünü izleyen çatışmalar ve fitneler sırasında zaman zaman bu meselenin delil gösterilmesi gerekirdi. Öyleyse nasıl olur da sahabelerin münazara ve tartışmalarında bu gerçeğin kendisine, hatta izine bile rastlanılmıyor? Oysa hadis ravîleri bu tartışmaları cümle cümle, kelime kelime kaydetmişlerdir [ve bizlere aktarmışlardır].

Niçin bu konu hiçbir kitapta ve hiçbir konuşmada yer almadı? Sahabelerden ve tabiinden oluşan eski tefsirciler neden bu meseleyi gündeme almadılar da sadece Fahr-i Razî ile ondan sonra gelen birkaç son dönem tefsircisi bu görüşü ortaya koydu?

Hatta Fahr-i Razî'nin kendisi bile ortaya koyduğu bu görüşün, şim-diye kadar belirtilen görüşlerin dışında bulunduğundan dolayı kabul edilmediğine ittifak olduğunu (yani icma-ı mürekkebe aykırı olduğunu) belirttikten sonra, görüşündeki tutarsızlığın nedeni hakkında şöyle demiştir: "Çünkü ululemrin anlamı hakkında sadece dört görüş vardır: 1- Hulefa-i râşidin (İslâm'ın ilk dört halifesi).

2- Müfreze komutanları. 3- İlim adamları. 4- Masum İmamlar. Beşinci bir görüş ise [benim kendimin ortaya koyduğum görüş gibi,] icmayı çiğnemek demektir." [66] Sonra kendi kendine cevap vererek ortaya koyduğu görüşün gerçekte üçüncü görüşün kapsamına girdiğini öne sürüyor. Böylece işi düzeltmişken tekrar bozuyor.

İşte bu söylediklerimizin hepsi meselenin bu görüşteki gibi olmadığını ve masumlüğün, İslâm'ın mucizelerinden ve Müslümanlar arasından çıkan hal ve akd ehli için olağanüstü kerametlerinden değerli bir lütuf ve üstün bir bağış olarak algılanmadığını gerektirir.

Burada bir başka görüşün de ortaya çıkması muhtemeldir; o da şu ki: Söz konusu masumluk olağandışı bir faktöre dayanmaz. Tersine İslâm, genel terbiyesini

(eğiticiliğini) bu sonucu doğuran bir ince usûle dayandırmıştır.

Bu ince ilkeye göre, bu ümmetin içinden çıkan hal ve akd ehli, ortak kararlarında yanılmazlar; görüşlerinde yanılığa düşmezler.

Fakat bu ihtimal de genel kanuna aykırı olma sebebi ile geçersizdir. Söz konusu genel kanuna göre bir heyetin idraki o heyeti oluşturan fertlerin idraklerinin toplamıdır. Eğer teker teker fertlerin yanlış yapabilecekleri kabul ediliyorsa, heyetin de yanlış yapabileceği kabul ediliyor demektir. Ayrıca bu görüşün başka bir tutarsızlığı da vardır; o ise şundan ibarettir:

Eğer hal ve akd anlamındaki ululemrin görüşü, doğruluğunda ve masumluğunda böylesine yenilmez bir faktöre dayansaydı, sonuçlarını göstermekten geri kalmazdı [ve Müslüman toplulukları içinde bu kadar yanlış düşüncelerin ortaya çıkması görülmezdi]. O zaman İslâm âlemini kaplayan bu batıllar ve fesatlar nereden kaynaklanıyor?

Peygamberimizin (s.a.a) vefatından sonra Müslümanlar arasından çıkan birçok hal ve akd heyetleri nice istişare toplantıları düzenlediler ve ortak görüşleri doğrultusunda çeşitli uygulamalara giriştiler; fakat Müslümanlara dalâletten, sapıklıktan başka bir şey kazandırmadılar. Müslümanlara mutluluk getirme girişimleri de onların sadece bedbahtlığına yol açtı.

Öyle ki Peygamberimizden (s.a.a) sonra, dine dayalı toplum düzeni çok geçmeden zalim ve zorba bir imparatorluğa dönüştü. Bunun içindir ki dikkatli araştırmacıların, Peygamberimizin vefatından sonra meydana gelen fitneleri, bu fitnelerin arkasından dökülen kanları, çiğnenen ırzları, yağma edilen malları,

yürürlükten kaldırılan hükümleri ve iptal edilen had cezalarını incelemeleri; ardından da bu faciaların kaynağını, köklerini ve ana damarlarını araştırmaları gerekir. Çünkü bu incelemeler sonucu,

bu faciaların sebeplerinin tek dayanağının Müslümanlar arasından çıkmış hal ve akd heyetlerinin görüşleri ve bu görüşlerini insanların omuzlarına yüklemeleri olduğunu görecektir.

İşte bu dinin binasının dayanağı olan temel direğin yani, hal ve akd heyetinin görüşünün durumu budur. Tabi eğer görüşlerinde yanılmazlık ayrıcalığı ile donatılmış ululemr kavramından maksat bu ise.

Dolayısıyla ululemrdan maksat hal ve akd ehlidir, dediğimiz zaman şunları da demek zorunda kalırız: Bu heyet yanılabilir. Bu heyeti oluşturanlar, sıradan insanlarla aynı düzeydedirler; görüşleri doğru da olabilir, yanlış da olabilir. Yalnız bu kimseler erdemli, tecrübeli, görmüş-geçirmiş, uzman bir heyet oldukları için çok az yanlış yaparlar.

Yanılabılır ve hata edebilir olmalarına rağmen onlara itaat edilmesi gereğinin emredilmesi, yanlışlıklara müsamaha ile bakma, yanlışları hoş görü ile karşılama anlamı taşır.

Bu hoşgörünün gerekçesi, onların olaylara müdahale etmelerinin genelde sağlayacağı maslahattır. Eğer bu heyet, dinin hükümlerinden birini o güne kadar bilinenden farklı bir şekilde yorumlayarak veya gü-nün şartlarına yahut ümmetin eğilimine ya da mevcut dünyanın durumuna ayak uydurmak gerekçesi ile değiştirerek Kur'an'a ve sünnete ters düşen,

fakat belirlediği genel maslahata uyan bir hüküm verirse, bu he-yetin görüşüne uyulacaktır. Dinin onayladığı tutum da zaten budur. Çün-kü İslâm'ın tek istediği, toplumun mutluluğu ve sosyal gelişmesidir.

Nitekim bu tutum, İslâm'ın ilk dönemindeki ve sonradan gelen hü-kümetlerin politikalarında görülen bir ilkedir. Bu hükümetler Peygamberimiz (s.a.a) döneminde yürürlükte olan bir hükmü uygulamadan kaldırdıkları; onun siret ve sünnetlerinden (politikalarından) biri üzere hüküm vermedikleri zaman, bunu, önceki hükmün ümmetin haklarına ters düştüğü gerekçesi ile gerekçelendirdiler ve ümmetin menfaatinin,

şartlarına uygun yeni bir hükmün uygulanmasında olduğunu ve dünya mutluluğu özelemleri ile bağdaşan yeni bir kanunun yürürlüğe geçmesinde olduğunu savundular. Nasıl ki son asır araştırmacı-yazarlardan bazıları, ümmetin çıkarını korumak için halifenin İslâm'a açıkça ters olan bir politikayı izleyebileceğini ileri sürmüştür.[67]

Böyle olunca da artık İslâm ümmetinin durumu diğer gelişmiş uygar toplumların durumu gibi olur. Şu bakımdan ki, o toplumlarda seçilmiş bir heyet bulunuyor ve bu heyet toplumun şartlarına ve zamanın gereksinimlerine uygun gördüğü şekilde kanunları uyguluyor.

Bu ihtimal veya görüş -gördüğünüz gibi- dinin, din kalıbına dökülmüş ve bu şekilde ortaya çıkmış bir sosyal sistem (gelenek) olduğunu düşünenlerin görüşü ile tıpatıp aynıdır. Bu görüşe göre din, toplumların yapılarına egemen olan şartlara uymaya mahkumdur.

Sürekli gelişme evrelerine ayak uydurmak zorundadır. Bunların yanı sıra o sadece Peygamberimizin zamanındaki veya ona yakın dönemlerdeki hayat tarzına uyan üstün ve ideâl bir numunedir.

Bu din, insan toplumu denen zincirin modası geçmiş bir halkasıdır. Bugün o, ancak jeoloji bilginlerinin yer altı kazılarında ortaya çıkardıkları fosilleri araştırdıklarına benzer bir bakış açısı ile incelenebilir.

Bu görüşü savunanlarla "Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin..." ayeti hakkında konuşacağımız hiçbir söz yoktur. Çünkü bu görüş, dinin bütün ilkelerini; köklü bilgilerden, ahlâk kurallarından ve fer'î hükümlerden oluşan din kaynaklı bütün kanunları ve gelenekleri etkileyen bir temele dayanır.

Eğer Peygamberimiz (s.a.a) zamanında ve ölümü ile sonuçlanan hastalığı esnasında sahabelerin yaptıkları bazı hareketleri, sonra aralarında çıkan ihtilafları ve çatışmaları,

İslâm'ın bazı hükümlerine ve Peygamberimizin bir kısım uygulamalarına yönelik halifelerin kimi tasarruflarını, arkasından Muaviye ile ondan sonra gelen Emevî hükümdarlarının,

arkasından Abbasî hükümdarlarının, bunlardan sonra gelen hükümdarların icraatlarını -ki hepsi birbirinin benzeridir- bu görüşe hamletsek, son derece şaşırtıcı bir sonuçla karşılaşırız.

Bu ayet hakkında söylenen sözlerin en şaşırtıcı olanlarından biri de bir yazarın şu sözüdür. Söz konusu yazar şöyle diyor: "Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin." ayeti, hep birbirinden farklı görüşler ileri sürmelerine rağmen, tefsircilerin söz konusu ettikleri anlamların hiçbirine delâlet etmez."

"Bunun birinci gerekçesi şudur ki: Kim olurlarsa olsunlar ululem-re itaat edilmesinin zorunlu kılınması, asla onların diğer insanlardan üstün ve ayrıcalıklı olduklarını göstermez.

Nitekim bizim zorunlu durumlarda zorbalara ve zalimlere itaat etmemiz gereklidir. Bu gerekliliğin sebebi onların şerlerinden korunmaktır. Ama o zorbalara, biz kendilerine itaat etmek zorunda kalıyoruz diye asla yüce Allah katında bizden üstün olamazlar."

"İkinci gerekçeye gelince, bu ayette ifade edilen hükmün niteliği, uygulanmaları konularının gerçekleşmesine bağlı olan diğer hükümlerden farklı değildir.

Fakirlere yardım etmenin gerekliliği ve zalime destek olmanın yasak oluşu gibi. Bu hükümler vardır diye bizim köşe bucak koşuşturup yardım edecek bir fakir aramamız ve yardımcı olmayacağımız bir zalim bulmak için uğraşmamız gerekmez."

Bu yazarın gündeme getirdiği gerekçelerin her ikisinin saçmalığı açıktır. Üstelik bu yazar ayetteki ululemrdan hükümdarların ve padişahların kastedildiğini farz ediyor ki, önceki açıklamalarımız sayesinde bu ihtimalin asılsızlığı belli oldu.

İlk gerekçe bunun için yanlıştır ki, bu yazar Kur'an'ın zalimlere, haddi aşanlara ve kâfirlere itaat etmeye ilişkin yasaklamalarla dolu olduğunu göz ardı ediyor.

Halbuki durum böyle olduktan sonra artık Allah'ın onlara itaat etmeyi emretmesi, sonra da daha ileri giderek onlara itaat etmeyi kendisine ve Peygamberine itaat etmekle eşleştirmesi imkânsızdır.

Öte taraftan eğer bu itaatin, takıyye ve kötülüklerden korunma amaçlı bir itaat olduğu farz edilse, o zaman Allah onu izin vermek gibi göz yumma nitelikli ifadelerle geçiştirirdi.

Tıpkı, "Ancak onlardan (kâfirlerden) korunma gayesi ile sakınmanız başka." (Âl-i İmrân, 28) ayetinde buyurduğu gibi. Yoksa bunca feci sakıncayla karşılaşmayı göze alarak onlara itaat etmeyi açık bir dille emretmezdi.

İkinci gerekçeye gelince, bu gerekçe ayetin anlamı ile ilgili ilk gerekçeye dayanır. Ama eğer ululemre itaatin zorunlu oluşu, bu heyetin dinde itibarlı bir konumu olan kişilerden oluşmasından ileri geldiği farz edilirse,

o zaman -daha önce ayrıntılı şekilde anlatıldığı üzere- bu kimselerin masum olması gerekir ve dinî maslahatların ana temelini içeren ve İslâm toplumunun varlığını sürdürmesine dayanak olan bir hükmün ifade edildiği bu tür ayette yüce Allah'ın somut olarak var olmayan veya somut varlıkları tesadüfe bağlı olan kimselere itaat edilmesini farz kılması imkânsızdır. Böyle bir şey düşünülemez.

Okuyucularımız iyi biliyorlar ki, ululemre olan ihtiyaç tıpkı Peygambere olan ihtiyaç gibidir. Bu ihtiyaç, ümmetin yönetilmeye olan ihtiyacıdır. Biz, muhkem ve müteşabih ayetler konusunu işlerken bu meseleye değinmiştik. [c.3, Âl-i İmrân suresi, ayet:7]

Şimdi bu ayet hakkındaki sözlerimizin başına dönelim. Yukardan beri yaptığımız açıklamalardan ortaya çıktı ki, "sizden olan ululemre" ifadesini hal ve akd ehlinde oluşmuş bir heyete hamletmenin anlamı yoktur.

Çünkü ne şekilde yorumlarsak yorumlayalım, sonuçta bu heyet bir sosyal kuruluştur. Ululemrden maksat, ancak ümmetin içinden olan belirli bireyler ve kişilerdir.

Bu kimseler sözlerinde masumdurlar ve itaat edilmeleri zorunludur. Onların kimler olduklarının bilinebilmesi için de Allah tarafından Allah'ın kendi sözü ile veya Peygamberinin dili ile net bir şekilde belirtmelerine ihtiyaç vardır. Dolayısıyla ululemr kavramı, Ehl-i Beyt İmamları kanalı ile nakledilen ve ululemrden maksat kendilerinin olduğunu açıklayan rivayetlere uyarlanır.

Ululemrden maksat, hülefa-i râşidin (râşid halifeler) yahut müfreze komutanları ya da sözlerine ve görüşlerine uyulan alimler olduğunu savunan görüşlere gelince, bu görüşlere iki cevap verilebilir:

Birincisi, bu ayet ululemrin masumluk sıfatı taşıdığına delâlet ediyor. Oysa sayılan zümrelerin hiçbirinin masum olmadığı tartışmasızdır. Sadece Müslümanların bir bölümü dört halifenin içinden Hz. Ali'nin (a.s) masum olduğuna inanmaktadır. İkincisi, bu üç görüşün her üçü de hiçbir delile dayanmıyor.

Ululemrin, Ehl-i Beyt İmamları (as) Olması Yolundaki Tefsire Yapılan İtirazlar

Şimdi de; "Ululemrden maksat, masum olan Ehl-i Beyt İmamlarıdır." tefsirine yöneltilen itirazlara geelim:

Birinci itiraz: Ehl-i Beyt'in ululemr demek olduğu, Allah ve Peygamber tarafından açıkça belirtilmeye muhtaçtır. Tabi ki böyle bir açıklama yapılmış olsaydı, Resulullah'ın (s.a.a) vefatından sonra bu konuda görüş ayrılığına düşecek iki kişi bile bulunmazdı.

Bu itiraza verilecek cevap şudur: Ehl-i Beyt'in ululemr olduğu Kur'an'da ve sünnette belirtilmiştir. Velayet ayeti (Mâide, 55), Tathir ayeti (Ahzâb, 33) ve diğer bazı ayetler bunun Kur'an kaynaklı delilleridir.

İlerde bu konuyu geniş bir şekilde inceleyeceğiz. Peygamberimizden nakledilen "Sefine (gemi)" ve "Sakaleyn" hadisleri de bu meselenin hadis kaynaklı delilleridir.

Sefine hadisi şudur: "Benim Ehl-i Beytim'in konumu, Nuh'un gemisinin konumundadır; ona binen kurtulur, binmeyen ise boğulur."

Sakaleyn hadisi ise şöyledir: "Ben sizin aranızda iki değerli şey bırakıyorum. Biri Allah'ın kitabı ve öbürü benim soyum olan Ehli Beytim'dir. Bunlara sarıldığınız sürece benden sonra asla yoldan çıkmazsınız."

Bunlarla ilgili açıklama, bu kitabın üçüncü cildinde muhkem ve müteşabih ayetler konusu işlenirken (Âl-i İmrân, 7) açıklanmıştı. Ayrıca Şîî ve Sünnî kaynaklardan rivayet edilen ululemr konulu hadisler de bu meselenin delillerindendir. Bu ayetler grubunun hadisler ışığında açıklaması bölümünde bu rivayetlerin bazılarına yer verilecektir.

İkinci itiraz: Ululemre itaat etme emri, onların kimler olduğunun bilinmesi, tanınması şartına bağlıdır. Çünkü kim oldukları bilinmeden onlara itaat etme emri, mükellefin güç yetiremeyeceği bir yükümlülük olur. Eğer bu emir onları tanıma şartına bağlı ise bu durum ayetle bağdaşmaz. Çünkü ayet mutlak, yani kayıtsız-şartsızdır.

Bu itiraza şu cevabı veririz: Bu sakınca itirazı yapan kimsenin kendisi için de geçerlidir. Çünkü itaatin ululemrin kim olduğu şartına bağlı olması mutlaktır. [Dolayısıyla hal ve akd ehline itaat etmek de onların tanınmasına bağlıdır.]

Bizim ile bu itirazı yapan kimse arasında bu noktadaki fark şudur: Onun dediğine göre hal ve akd ehlinin kimlerden oluştuğu Allah'ın ve Peygamberin açıklamasına gerek olmaksızın bizim tarafımızdan bilinmektedir;

fakat bize göre masum imam Allah ve Peygamber tarafından tanıtılması gerekir. Buna göre ayete aykırı olmaları bakımından bu iki şartın birbirinden farkı yoktur. [Çünkü kimler olurlarsa olsunlar ululemre itaat etmek, ancak onları tanımak suretiyle mümkündür.]

Şu da var ki, ululemrin kim olduğunu bilmek her ne kadar şart sayılıyorsa da bu şart diğer normal şartlar gibi değildir. Çünkü bu şart (tanımak) yükümlülüğün kişiye ulaşmasına, fiilen omuzlarına binmesine dönüktür.

Çünkü, kendisini, konusunu ve taalluk ettiği şeyi bilmeden yükümlülük fiilen yoktur. Yoksa bu şart, yükümlülüğün kendisine ve konusuna yönelik değildir.

Eğer ululemrin kim olduğunu bilmek, hacda malî ve bedenî yeterliliğin ve abdestte suyun bulunmasının şart olması gibi normal bir şart kabilinden olursa, mutlak yükümlülük diye bir yükümlülük türü hiç olmazdı. Çünkü bir insanı bilip bilmediğine bakmaksızın bir görevle yükümlü tutmak anlamsız olur.

Üçüncü itiraz: Bizler, içinde yaşadığımız şu zaman diliminde masum imama ulaşma, ondan din ve ilim öğrenme imkânından mahrumuz. Buna göre Allah'ın bu ümmete itaat edilmesini farz kıldığı merci, masum imam olamaz. Çünkü ümmetin ona ulaşması imkânsızdır.

Bu itiraza verilecek cevap şudur: Bunun böyle olmasının sebebi Allah ve Peygamber değil, ümmetin kötü hareketleri ve kendine hıyanet etmiş olmasıdır. Dolayısıyla yükümlülük kaldırılmış değildir.

Bu durum, önce peygamberini öldüren ve sonra ona itaat etme imkânına sahip olmadığını söyleyen bir ümmetin mazeretine benzer. Üstelik bu sakınca, itirazı yapan kişinin kendisi için de geçerlidir.

Çünkü biz Müslümanlar bugün bir tek ümmet teşkil etme imkânına sahip değiliz ki, bu ümmetin içinden çıkan hal ve akd ehli kabul ettiği bir görüşü yürürlüğe koyabilsin.

Dördüncü itiraz: Yüce Allah, "Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz... onu Allah'a ve Resul'e götürün." buyuruyor. Eğer ulul-emrden maksat masum imam olsaydı, "Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz... onu imama götürün." buyurması gerekirdi.

Bu itirazın cevabı şudur: Bunun cevabı daha önceki açıklamalar-da verilmişti. Bu götürmekten (havale etmekten) maksat, daha önce anlatılan yaklaşımla

anlaşmazlığa düşülen hususu imama götürmektir, havale etmektir.

Beşinci itiraz: Masum imamın varlığına inanan kimseler, ona uy-manın faydasının ümmeti ihtilaf karanlığından, çatışmanın ve bölünmenin zararından korumak olduğunu söylemektedirler. Oysa bu ayetin zahirinden,

ululemrin varlığına ve ümmetin ona itaat etmesine rağmen anlaşmazlığın mevcut olacağı anlaşıyor. Meselâ, ululemrin kendisinin bazı olaylar ve gelişmelerin hükmü hakkında ihtilafa düşmesi gibi.

Halbuki masum imamın var olması ile birlikte ihtilafın ve anlaşmazlığın meydana gelmesi bu inançta olan kimselere göre caiz değildir. Çünkü onlara göre masum imam, Peygamber (s.a.a) gibidir.

O hâlde onların bu inancına göre ayetteki ayrıntılandırmanın [yani, "Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz..." ifadesinin] hiçbir faydası yoktur.

Bu itiraza şu cevabı veririz: Bu itirazın cevabı da geçmişteki açıklamalardan anlaşılmaktadır. Çünkü bu ayette sözü edilen anlaşmazlıktan maksat, müminlerin Kur'an'ın ve sünnetin hükümleri hakkındaki anlaşmazlığıdır; yoksa velâyet hükümlerinde yani, imamın bir yönetici olarak olaylar ve gelişmelerle ilgili verdiği hükümler hakkındaki bir anlaşmazlık değildir.

Daha önce belirtildiği gibi hüküm koyma yetkisi sadece Allah'a ve Resulü'ne aittir. Eğer anlaşmazlığa düşen taraflar Kur'an'ı ve sünneti anlayabiliyorlarsa, tartışma konusuna ilişkin hükmü bu iki kaynaktan çıkarırlar veya çözümü, yorumunda masumluk ayrıcalığı ile donatılmış olan imamdan sorarlar.

Yok eğer bunlar Kur'an'ı ve sünneti anlayamıyorlarsa, tartışma konusu meselenin çözümünü imamdan sormakla yükümlüdürler. Tıpkı Resulullah'ın (s.a.a) çağdaşları gibi. Onlar anlayabildikleri meselelerde ya kendileri bilgi elde ederler veya hükmü Peygamberden sorarlardı. Fakat anlayıp hüküm çıkaramadıkları meseleleri mutlaka Peygambere sorarlardı.

Bu ayetin delâlet ettiği üzere, ululemre itaat etmenin hükmü tıpkı Peygambere itaat etmenin hükmü gibidir. Anlaşmazlıkla ilgili hüküm de bu ayette anlatılan hükümdür.

[Yani, anlaşmazlığa düşülen hususun Allah'a ve Resul'e götürülmesi gerekir.] Peygamberimizin (s.a.a) hayatta olması ile vefat etmiş olmasının bu bakımdan farkı yoktur. Peygamberimizin hayatta olması durumundaki hükmü, bir sonraki ayetler açıklarken, onun yokluğu hâlindeki hükmü de okuduğumuz ayetin mutlak oluşu açıklıyor.

Ayette sözü edilen çözümü Allah'a ve Peygambere götürme işlemi ise, müminler

arasında baş gösteren anlaşmazlıklara mahsustur. Nitekim ayetteki "Eğer anlaşmazlığa düşerseniz..." ifadesinden bunu anlıyoruz.

Dikkat edilirse, "Eğer ululemr arasında anlaşmazlık çıkarsa" veya "Eğer onlar anlaşmazlığa düşerlerse" denmemiştir. Peygamberin sağığında ihtilaflı konuyu Allah'a ve Resul'e götürmek demek ya meseleyi Peygambere sormak veya hüküm çıkarma yeterliliğine sahip olanların Kur'an'dan ya da sünnetten hüküm çıkarmalarıdır.

Peygamberimizin yokluğunda yapılacak olan iş ise, daha önce dediğimiz gibi ya meseleyi imama sormak veya Kur'an'dan ve sünnetten hüküm çıkarmaktır. Buna göre, "Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz..." direktifi, bu itirazı ortaya atanın ileri sürdüğü gibi hiçbir faydası olmayan, fazladan bir ifade değildir.

RESULULLAH (SAA) VE ULULEMR RESULULLAH (SAA) VE ULULEMR

Bütün bu açıklamalardan ortaya çıkan sonuç şudur: Bu ayette sözü edilen ululemrden maksat, bu ümmetten olan öyle kimselerdir ki, her birinin masumluk ve itaat zorunluluğu bakımından hükmü, tıpkı Peygamberimiz (s.a.a) için bu konulardaki hüküm gibidir.

Burada lügat anlamı ile genel bir kavram olan ululemr teriminden tek kişinin kastedilmiş olması da bir çelişki değildir. Çünkü bir kelimenin kavramlarından birini kastetmekle bu kavramla örtüşen bir örneği murad etmek birbirinden farklı şeylerdir.

Meselâ, bu ayette geçen "resul=elçi, peygamber" terimi de genel ve küllî bir kavramdır. Kelimeden bu ayette murad edilen anlam da budur. Fakat kastedilen örnek Peygamberimiz Hz. Muhammed'dir (s.a.a).

"Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz... onu Allah'a ve Resul'e götürün..." Bu ifade ayetlerin akışından elde edilen sınırlamanın bir uzantısı, bir sonucu ve ayrıntılandırmasıdır.

Çünkü, "Allah'a itaat edin..." direktifi Allah'a ve Peygambere itaati gerekli ilan etti. Bu itaat, düşünülebilecek bütün anlaşmazlıkları gidermeyi garanti eden ve var olabilecek bütün ihtiyaçları karşılayan dinî konular üzerinde odaklandığından dolayı Allah ve Peygamber dışında başka bir mercie baş vurmaya gerek bırakmamaktadır. Buna göre yukarıdaki direktifin anlamı şöyledir: "Allah'a itaat edin, tağuta itaat etmeyin." İşte sözünü ettiğimiz sınırlamanın anlamı budur.

Bu ayette hitabın müminlere yöneltilmesi, sözü geçen anlaşmazlıktan maksadın müminler arasındaki anlaşmazlık olduğunu, yoksa müminler ile ululemr arasında doğabilecek veya ululemr olan kimselerin kendi arasında baş gösterebilecek bir anlaşmazlığın kastedilmediğini ortaya koyuyor.

Çünkü müminler ile ululemr arasında anlaşmazlık çıkması, müminlerin ululemre itaat etmelerinin farz olması ilkesi ile bağdaşmaz. Ululemrin kendi içinde anlaşmazlığa düşeceği faraziyesi de bu ilke ile bağdaşmaz.

Çünkü zorunlu itaat ile taraflarından biri batılda olan bir anlaşmazlığı bir arada düşünmek mümkün değildir. Üstelik eğer ululemrin kendi içindeki bir anlaşmazlığının kastedildiğini düşünürsek, bu durum "Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz... onu Allah'a ve Resul'e götürün." ifadesinde hitabın müminlere yönelmiş olması ile uyuşmaz.

Ayetin orijinalinde geçen ve "husus" olarak anlamlandırdığımız "şey" kelimesine gelince, bu kelime gerçi Allah'tan, Peygamberden ve ululemrden gelen her emri, her hükmü kapsar, niteliği ne olursa olsun;

fakat bu kelimenin arkasından gelen "onu Allah'a ve Resul'e götürün." ifadesi şuna delâlet eder: Burada sözü edilen anlaşmazlık, ulul-emrin yegane yetkilisi olduğu konularla yani seferberlik, savaş ve barış gibi tamamen onların yönetim alanları hakkındaki emirleri ile ilgili bir anlaşmazlık değildir. Çünkü bu konularda ululemre itaat etmek zorunlu olduğuna göre anlaşmazlığı Allah'a ve Peygambere havale etmeyi emretmek anlamsız olur.

Buna göre bu ayet, Allah'tan ve Peygamberden başka hiç kimsenin yürürlüğe koymaya veya neshetmeye yetkili olmadığı dinî konulardaki anlaşmazlıkların çözümünün Allah'a ve Peygambere havale edilmelerinin gerekliliğine delâlet eder.

Ayet Allah'ın ve Peygamberin koyduğu dinî hükümler hakkında hiç kimsenin tasarrufta bulunmaya yetkili olmadığını açıkçaya yakın bir dille ifade ediyor. Bu konuda ululemr ile onların dışındakiler arasında fark yoktur.

Ayetteki "Allah'a... inanıyorsanız" ifadesi, sözü edilen hükme dönük bir pekiştirme ve bu hükme ters düşmenin iman aşamasındaki bir bozukluktan kaynaklandığına yönelik bir işarettir.

Buna göre bu hüküm ile iman arasında sıkı bir ilişki vardır ve bu hükmü çiğnemek, Al-lah'a ve Peygambere iman etmiş görünmeyi ve kalpte küfrü saklı tutmayı ortaya çıkarır ki, gelecek ayetlerin delâlet ettikleri gibi, bu tutum münafıklıktır.

"Bu daha hayırlı ve yorum bakımından daha güzeldir." Yani görüş ayrılığı belirlediğinde meseleyi Allah'a ve Resul'e götürmek ya da Allah'a, Peygambere ve ululemre itaat etmek sizin için daha hayırlı ve...

Ayette geçen "te'vil=yorum" kelimesi, hükme kaynaklık eden ve arkasından uygulamayı düzenleyen gerçek maslahat demektir. Bu kitabın üçüncü cildinde "yorumunu yapmak için... Oysa onun te'vilini Allah'tan başkası bilmez..." (Âl-i İmrân, 7) ayeti ile ilgili incelememizde bu kelimenin anlamına değinmiştik.

"Sana ve senden önce indirilenlere inandıklarını sananları görmedin mi?..." Ayetin orijinalinde geçen "yez'umûne=sanan-lar" fiili "za'm" kökünden "bir şeye inanmak" demektir. İster gerçeğe uygun olsun, ister olmasın.

İlim=bilmek" kelimesi ise böyle değildir. O sadece gerçeğe uyan inanç anlamına gelir. "Za'm" kelimesi gerçeğe uy-mayan konulara inanmak anlamında kullanıldığı için, gerçeğe uymama durumunun kelimenin mefhum ve kavramının bir parçası olduğu sanı-labilir. Oysa öyle değildir.

Ayette yer alan "tağût" kelimesi "rehebut=korkmak", "ceberut=üs-tün olmak" ve "melekut=malik olmak" kelimeleri gibi mastardır ve "azmak, taşkınlık göstermek" demektir.

Kimi yerlerde ism-i fail (=et-ken isim) anlamında kullanılarak mübalağa anlamı yüklenir. Meselâ bolluğu ve çokluğu yüzünden kabından taşan su hakkında "tağa'l mau =su taşı, kabına sığmadı" denir.

Önceleri insan hakkında kullanılması istiare yolu ile idi. Fakat zamanla kullanıla kullanıla kelimenin gerçek anlamı gibi algılandı. İnsan için kullanıldığında insanın, akıl veya şariat tarafından kendisi için belirlenen tutumun dışına çıkması anlamına gelir.

Buna göre tağut, Allah'a karşı kulluk görevlerini yapmamakta inat eden, bu tutumu Allah'a karşı büyüklük taslayarak sergileyen zalim ve zorba kişi demektir. "Tağut, Allah dışındaki bütün tapılanlardır." sözünü diyenlerin maksadı da bu anlama dönüktür.

"Sana ve senden önce indirilenlere..." ifadesi, "Allah'ın peygamberlerine indirdiklerine" demektir. Bu ifade yerine "Sana ve senden önceki peygamberlere inandıklarını" denebilecekken öyle denmemesinin sebebi,

ayette Allah'ın kitabına ve hükmüne baş vurma gereğinin söz konusu olmasıdır. Bundan anlaşılıyor ki: "Tağuta inanmamaları kendilerine emrolunduğu hâlde..." ifadesindeki emirden maksat, semavî kitaplarda ve Hz. Muhammed (s.a.a) ile ondan önceki peygamberlere inen vahiylerde yer alan emirdir.

"Sana ve senden önce indirilenlere inandıklarını sananları görmedin mi?..." ifadesi muhtemel bir gizli soruya cevap mahiyetindedir. Sanki "Yüce Allah niçin 'Allah'a itaat edin.

Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin...' buyurdu?" denmiş de ona şöyle cevap verilmiş: "Onların itaat etmekten nasıl geri durduklarını görmedin mi? Öyle ki, tağutun hakemliğine baş vurmak istiyorlar." Cümledeki soru teessüf ifade eder. Dolayısıyla ayetin anlamı şöyledir:

"Bazı insanlarda gördüğün şu tutum esef vericidir. Onlar sana indirilen kitaba ve senden önceki peygamberlere indirilenlere inandıklarına inanıyorlar. Oysa semavî kitaplar, insanların anlaşmazlığa düştükleri meseleler hakkında hüküm vermek için indiler. Allah ise bu gerçeği onlar için şöyle açıklıyor: "İnsanlar bir tek ümmet idi.

Sonra Allah, müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi. İnsanlar arasında, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm vermesi için, onlarla beraber hak olarak kitap da gönderdi." (Bakara, 213) Bu adamlar anlaşmazlığa düştüklerinde tağutların hakemliğine baş vuruyorlar. Oysa tağutlar azgın, Allah'ın dinine inatla karşı koyan ve hakkı çiğneyen kimselerdir.

Üstelik bu adamlar söz konusu semavî kitaplarda tağuta karşı çıkmakla emrolunmuşlardı. Tağutların hakemliğine baş vurmanın Allah'ın kitaplarını geçersiz kılmak, içlerindeki yasaları yürürlükten kaldırmak demek olması, bunun yasaklanması için yeterli gerekçedir."

"Şeytan da onları uzak (koyu) bir sapıklığa düşürmek istiyor." ifadesi, bu adamların şeytan kışkırtması ve azdırması ile tağutların hakemliğine baş vurduklarına delâlet ediyor. Şeytanın bu kışkırtmaktaki maksadı onları uzak (koyu) bir sapıklığa düşürmektir.

"Onlara, "Allah'ın indirdiğine ve Resule gelin" denildiği zaman..." Ayetteki "tealev=gelin" kelimesi, aslında "yükseklik" anlamına gelen "teali" kökünden emir sigasıdır.

Yine ayetteki "yesuddûne anke sudûden" "sadde" kökünden "yüz çevirmek" demektir. "Allah'ın indirdiğine ve Resul'e" ifadesi, "Allah'ın hükmüne ve onunla hükmeden kimsenin hükmüne" demektir.

"senden yüz çevirdiklerini" ifadesinde sadece adamların Peygamberimize sırt çevirmelerine dikkat çekildi. Oysa o adamlar hem Kur'a-n'a, hem de Resul'e taraf çağırılmışlardı; sadece Peygamberimize değil.

Çünkü üzüntüye (teessüfe) yol açan davranış, Allah'ın indirdiğine iman ettiklerine inanan kimselerin [yani inandıkları kanaatinde olanların] davranışdır.

Buna göre onlar kâfir değillerdir ki, açıkça Allah'ın kitabına yüz çevirsinler. Onlar gerçekte Allah'ın indirdiğine inanmış görüntüsü veren, fakat Peygamberden yüz çeviren münafıklardır.

Bundan anlaşılıyor ki, Allah'ın hükmüne teslim olurken Peygamberin hükmüne teslim olmakta tereddüt ederek Allah ile Peygamber arasında ayırım yapmak kesinlikle münafıklıktır.

"Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felâket gelince ne yaparlar?..." Bu ayet

şu gerçeği ilan ediyor: Allah'ın ve Peygamberin hükmünden yüz çevirerek başkasının yani tağutların hükmüne yönelmeyi,

başlarına gelen bir felâket ve musibet izleyecek ve bu musibetin yegane sebebi de Allah'ın ve Peygamberin hükmünden yüz çevirerek tağutların hakemliğine baş vurmaları olacaktır.

"Sonra sana gelirler... Allah'a yemin ederler." ifadesi, o adamların kötülük olsun diye tağutların hükmüne baş vurmadıkları şeklindeki mazeret beyan etmelerinin hikayesidir.

Ayetin anlamı -gerçi Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir- şudur: Durumları böyleyken bu kötü davranışlarının cezası olarak başlarına kötü bir akıbet geldiğinde ne yaparlar?

Sonra sana gelerek Allah'a yemin ederler ve şöyle derler: "Biz, Kur'an'dan ve Peygamberden başkasının hakemliğine baş vurmakla iyilikten, ara bulmaktan ve hasımlar arasındaki düşmanlığı yok etmekten başka bir şey istememiştik."

"Onlar, Allah'ın kalplerindeki bildiği kimselerdir..." Bu ayet onların mazeretlerine yönelik bir yalanlamadır. Yüce Allah, burada onların kalbinde olanı ve onun bozuk bir duygu olduğunu açıkça belirtmedi. Fakat o bozuk bir duygudur.

Çünkü, "onlardan yüz çevir, kendilerine öğüt ver" ifadesi buna delâlet ediyor. Zira eğer kalplerindeki duygular bozuk olmasaydı, doğruyu ve gerçeği söylerlerdi ve Peygamberimiz (s.a.a) de doğru konuşanlara ve hakkı söyleyenlere yüz çevirmekle emredilmezdi.

"Onlara kendileri hakkında içlerine işleyecek etkili sözler söyle." Yani yaptıkları kötülüklerin bilincine varmalarına, davranışlarının münafıklık olduğunu anlamalarına, eğer durumları meydana çıkarsa Allah'ın gazabına uğrayacaklarını bilmelerine dair istediğin bu gerçek-lerin içlerine işlemesini sağlayacak, etkili söz söyle kendilerine.

"Biz her peygamberi, Allah'ın izni ile, kendisine itaat edilmesi için gönderdik." Bu ayet, yukarıdan beri münafıklar hakkında anlatılan bütün hususlara yönelik mutlak bir reddiyedir.

Yani onların tağutların hakemliğine baş vurmaları, Peygamberden yüz çevirmeleri, amaçlarının sadece iyilik ve uzlaştırma olduğu yolundaki yeminli mazeret beyanları reddediliyor.

Bunların hepsi şu veya bu şekilde Peygambere muhalefettir; ister bu kötülükler arkasına sığındıkları, bir mazerete eşlik etsin, ister etmesin fark etmez. Çünkü Allah, Peygambere itaat etmeyi kayıtsız şartsız farz kılmıştır. O, onu sadece

Allah'ın izni ile kendisine itaat edilsin diye gönderdi.

Dolayısıyla hiç kimse şöyle düşünmemelidir: "İtaatin yegane mercii Allah'tır. Peygamber ise yaratılmış bir insandır. Ona ancak fayda el-de etmek için itaat edilir.

Eğer ona itaat etmeksizin bu fayda elde edilebiliyorsa, Peygamberi bir yana bırakarak tek başına o faydayı elde etmenin sakıncası yoktur. Aksi takdirde Allah'a ortak koşmak ve

O'-nunla birlikte Peygamberine tapmak olur." Nitekim bu gerçek, sahabelerin Resulullah (s.a.a) ile konuştukları bazı meselelerde de zaman zaman ortaya çıkıyordu. Peygamberimiz sahabelere bir emir verdiğinde içlerinden biri, "Bu iş Allah'ın emri ile midir, yoksa onu sen kendin mi emrediyorsun?" diye sorardı.

Bu yüzden yüce Allah, okuduğumuz ayette Peygambere (s.a.a) itaat zorunluluğunun mutlak bir zorunluluk olduğunu ve aslında Allah'a itaat etmek demek olduğunu, çünkü O'nun izni ile gerçekleştiğini bildiriyor. Şu ayette belirtildiği gibi, "Kim Resul'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur." (Nisâ, 80)

Yüce Allah daha sonra bildiriyor ki; eğer o adamlar, yüz çevirmek suretiyle Resul'e muhalefet ettiklerinde tövbe ederek Allah'a ve Peygambere dönseler, Allah'a yemin etmelerinden, faydasız ve Resululla-h'ı (s.a.a) memnun etmeyen yersiz mazeretler ileri sürmelerinden kendileri için daha hayırlı olurdu.

Bu mazeretlerin Peygamberimizi memnun etmemelerinin sebebi de Allah'ın işin iç yüzünü ona bildirmesidir. İşte ayetteki "Eğer onlar kendilerine zulmettiklerinde sana gelseler..." ifadesinin anlamı budur.

"Hayır, Rabbine andolsun ki... seni hakem kılıp... kabullenmedikçe inanmış olmazlar." Ayette geçen "şecere" fiili "şecr" ve "şucur" kökünden "birbirine girmek, karışmak" demektir. Araplar, "şecere, şecren ve şucûren" derler, bunlarla "karıştı" anlamını kastederler. "Teşacur=birbirine girişip kavga etmek" ve "müşacere=kavga et-mek" kelimeleri de bu kökten gelir.

Bu kelime, sanki iddialar veya görüşler birbirine karışmış gibi bir anlam taşır. Arapça'da ağaca da "şe-cer" denilmesi buradan kaynaklanır. Çünkü ağacın dalları devamlı birbirine karışır. Yine ayette geçen "harec" kelimesi "darlık ve sıkıntı" anlamına gelir.

Ayetin akışına ilk baktığımızda onun, tağutların hakemliğine baş vurdukları hâlde Peygambere (s.a.a) inandıklarını ileri süren bir tek münafıklara yöneltilmiş bir reddiye olduğunu görürüz.

Buna göre ayetin anlamı şudur: "Onlar tağutların hakemliğine baş vurdukları hâlde

iman ettiklerini iddia ediyorlar. Ama işin aslı düşündükleri gibi değildir. Onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklar hususunda seni hakem kılıp verdiği hüküm... kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar."

Fakat şu da var ki, gaye ve hedef nitelikli olan "seni hakem kılıp..." ifadesi, münafıklardan başkalarını da kapsamına alacak biçimde geniş şümullüdür.

Ayrıca bu ayetin ardından "Eğer biz 'kendinizi öldürün...' diye bunu onlara farz etmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı." ayeti geliyor.

Bu durum bu reddiyenin sadece münafıklara yönelik olmadığını, onlarla birlikte başkalarını da kapsamına aldığını teyit ediyor. Çünkü münafık olmayan birçok kimse de sadece Allah katından indirilen bilgileri ve hükümleri onaylamanın gerçekten Allah'a, Peygambere ve onun Allah katından getirdiği gerçeklere inanmak demek olduğunu sanıyorlar. Oysa öyle değildir.

İman hem görünüşte, hem de içten tam bir teslimiyet demektir. Gerçek anlamda iman etmiş olan bir kimsenin görünüşte Peygambere yüz çevirerek ve muhalefet ederek hükmüne teslim olmaması veya kendi içinde onun, nefsinin arzularına ters düşen hükümden sıkıntı duyması düşünülebilir mi?

Hâlbuki yüce Allah, Peygamberimiz (s.a.a) hakkında "Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana kitabı gerçek ile indirdik." (Nisâ, 105) buyuruyor.

Eğer bir kimse Peygamberin verdiği hükümden rahatsızlık duyarsa, aslında Allah'ın hükümünden rahatsız olmuş olur. Çünkü Peygamberi zorunlu itaatle ve hükmünün geçerliliği ile şerefliendiren Allah'tır.

Ama insanlar Peygamberin hükmüne teslim olunca ve bu hükümden dolayı içlerinde bir burukluk hissetmediklerinde, işte o zaman Allah'ın hükmüne kesin olarak teslim olmuş olurlar.

Bu hüküm ister teşriî=yasama, ister tekvinî=varoluşsal bir hüküm olsun. Bu imanın aşamalarından biridir. Mümin bu aşamada fazilet sıfatlarından birkaçı ile donanmış olur ki, bunların en belirgin olanı ve başta geleni Allah'ın emrine teslim olmaktır.

Bu aşamada Allah'ın hükümünden sıkılmak, ona itiraz etmek ve karşı çıkmak gibi duygular ve eylemler müminin kalbinden ve dilinden düşer. Dikkat edilirse bu ayette de teslim olmak, kayıtsız-şartsız olarak ifade edilmiştir.

Bundan da şu ortaya çıkıyor: "Hayır, Rabbine andolsun ki..." ayeti, gerçi sözleri itibarı ile sadece Peygamberin hükmüne teslim olmayı vurguluyor. Çünkü bu ayetler dizisi,

Peygamberin hakemliğine baş vurmanın gerekli olmasına rağmen ondan başkasının hakemliğine baş vurma ile ilgilidir. Fakat ayetin anlamı geneldir; hem Allah'ın hük-münü, hem de Peygamberin hükmünü; bunun gibi Allah ve Peygamberin hem teşriî hükümlerini ve hem de tekvinî hükümlerini kapsar.

Hatta ayetin anlamı Resulullah'ın (s.a.a) hükümlerinin yanı sıra, onun bütün tutum ve davranışlarını da kapsar. Çünkü bunlar ortak bir sonuca sahiptirler.

Buna göre herhangi bir yolla ve herhangi bir şekilde Allah'a ve Peygambere nispet edilen herhangi bir şeyi, gerçek anlamda iman etmiş bir müminin reddetmesi, itirazla karşılaması, karşısında bıkkınlık göstermesi, herhangi bir şekilde kötü görmesi düşünülemez.

Bu tutumların hepsi derece derece birer şirktir. Nitekim yüce Allah bir ayette şöyle buyuruyor: "Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a inanır." (Yûsuf, 105)

"Eğer biz... bunu onlara farz etmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı." Bu ifadeye gelince, yine bu surede yer alan "Fakat Allah, küfürleri (gerçeği kabul etmemeleri) sebebiyle onları lânetlemiştir.

Artık pek az inanırlar." (Nisâ, 46) ayetinde belirtildiği gibi bu ibare, bu hükmün fertlerden oluşmuş toplum için geçerli olduğunu ve istisnanın da bu hükmün toplumun bütün fertlerini kapsadığı yolundaki şüpheyi gidermeyi amaçladığını belirtiyor.

Bundan dolayı bu istisna muttasıl=bitişik istisnadan çok munfasıl=kopuk istisnaya benziyor veya iki yönlü olduğu cihetle muttasıl ile munfasıl arasında yer alıyor.

Buna göre, "pek azı müstesna, bunu yapmazlardı." ifadesi topluluğun durumu hakkında haber verme konumundadır. Yani o adamlar topluluk olarak, canları ve yurtları gibi kalplerinin şiddetli bir sevgi ile bağlı olduğu şeylerle çelişen ağır yükümlülöklere ve hükümlere uymazlar. Az bir bölümü ile ilgili istisna ise, bu konudaki şüpheyi gidermek içindir.

O hâlde ayetin anlamı şöyle olur: "Eğer biz onlara kendilerini öldürmelerini ve alışmış oldukları yurtlarından çıkmalarını yazsaydık, yani farz kılsaydık, emrimizi yerine getirmezlerdi,

bunu yapmazlardı." Sözün burasında "bunu yapmazlardı." ifadesinde onların arasında gerçekten Allah'ın hükmüne teslim olmuş hiçbir mümin bulunmadığı sonucuna varıldığı fark edilince, onların az bir kısmı istisna edilerek bu kuşku gideriliyor. Aslında bu hüküm o azınlığı kapsamına almış değildir.

Çünkü bu ifadede topluluktan topluluk olma sıfatı ile haber verilmişti [fertler olarak değil]. Dolayısıyla bu hüküm, fertleri sadece topluluğa bağlı olmaları açısından

içeriyordu.

Bundan da anlaşılıyor ki, burada topluluğun topluluğu öldürmesi ve topluluğun şehir ve köy gibi bütün yurtlarından çıkması kastediliyor. Yoksa herkesin kendini öldürmesi ve kendi evini terk etmesi kastedilmiyor.

Tıpkı şu ayette olduğu gibi: "Gelin, yaratıcınıza tövbe edin ve kendinizi öldürün." (Bakara, 54) Görüldüğü gibi [her iki ayette de] hitap fertlere değil topluma yöneliktir.

"Halbuki kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, onlar için hem daha hayırlı, hem de (imanlarını) daha pekiştirici olurdu." Dikkat edilirse, "Eğer biz...

bunu onlara farz etmiş olsaydık." ifadesindeki "yazmak=farz kılmak" fiili, "kendilerine verilen öğüdü..." ifadesinde öğüt verme fiili ile değiştiriliyor. Bu değişiklik şuna işaret ediyor:

Emir ve farz şeklinde ortaya çıkan bu hüküm-ler, o adamların faydasının ve mutluluğunun bulunduğu yeri gösteriyor. Dolayısıyla bu hükümler, aslında onların iyiliklerini ve faydalarını amaçlayan öğütler ve nasihatlerdir.

"onlar için hem daha hayırlı... olurdu." Yani bu tutum kendileri ile ilgili her konuda, hem dünyaları, hem de ahiretleri konusunda hayırlı olurdu. Çünkü ahiret iyiliği dünya iyiliğinden ayrılmaz, tersine onun uzantısıdır. "hem de (imanlarını) daha pekiştirici olurdu." Yani imanlarını kalplerinde ve vicdanlarında daha sağlam bir şekilde perçinlerdi. Çünkü ayetlerin akışının ana konusu imandır. Şu ayette buyrulduğu gibi: "Allah, sabit (değişmez) sözle inananları... sapasağlam tutar..." (İbrâhim, 27)

"O zaman onlara katımızdan büyük bir mükâfat verirdik." Yani değişmez bir iman üzerinde sebat ettikleri zaman onlara büyük bir mükâfat verirdik. "büyük bir mükâfat" ifadesindeki belirsizlik (=müphemlik) tıpkı, "onlar için hem hayırlı... olurdu." ifadesindeki mutlaklık gibidir.

"Ve onları dosdoğru yola ilettirdik." Bu kitabın birinci cildinde, "Bizi doğru yola ilet." (Hamd, 6) ayetinin tefsirinde "sırat-ı müs-takim=doğru yol" kavramının anlamı hakkında geniş açıklama yapmıştık.

"Kim Allah'a ve Resul'e itaat ederse... ve ne de güzel arkadaştır!" Daha önceki ayetler (64 ve 65. ayetler) Resulullah'a (s.a.a) itaat etmek, onun hükmüne ve kararına teslim olmakla ilgili oldukları hâlde,

bu ayetteki güzel vaatte Allah ile Peygamberimiz birlikte zikrediliyor. Bunun da sebebi, Peygamberimize itaati vurgulayan ayetler arasına, "Eğer biz, kendinizi öldürün..."

diye bunu onlara farz etmiş olsaydık..." ayetinin girmesiydi. Demek ki, farz olan itaat hem Allah'a, hem de Peygambere yönelik itaattir. Zaten, "Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin." ayeti ile başlayan ayetlerin ortak havası bu idi.

"İşte onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler... ile beraberdir." ifadesi, bu insanların onlardan olduklarına değil, onlara katıldıklarına delâlet eder. Yani bu kimseler kendilerine nimet verilenler topluluğuna katılmaktadırlar. Bu topluluk doğru yol sahipleridir. Yüce Allah, doğru yolu kendisinden başka hiçbir topluluğa nispet etmeyerek,

"Bizi doğru yola ilet. Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna." (Hamd, 6-7) ayetlerinde sadece bu topluluğa nispet etmiştir. Kısacası, bu kimseler o cemaatten değildirler, o cemaate katılmışlardır. Nitekim, "onlar ne de güzel arkadaşlardır!" ifadesinde buna az çok işaret ediliyor. Daha önce söylediğimiz gibi bu nimetten maksat "velayet" nimetidir.

Sözü edilen dört zümreye, yani peygamberlere, siddîklere (gerçek-lere), şehitlere ve salihlere gelince, "peygamberler" vahiy sahipleridir, gaybın bilgisi yanlarında olanlardır.

Onların nitelikleri hakkında bundan daha fazla bir bilgimiz yoktur; onlar hakkında olan bilgimiz, ancak onların bıraktığı eserlerden elde edilebilir. Daha önce belirttiğimiz gibi "şehitler" kelimesi, Kur'an dilindeki anlamı ile "amellerin şahitleri" demektir; savaşta şehit edilen kimseler demek değildir. "Salihler"den maksat ise, Allah'ın nimetlerine lâayk kimselerdir.

"Siddîklere" gelince, "sıdk=doğruluk" kökünden mübalağa için kullanılır ve kelime anlamına göre, "çok doğru kimseler" demektir. Doğruluğun sözle ilgili bölümü olduğu gibi eylem ve hareketlerle ilgili bölümü de vardır. Hareketlerde doğruluk demek, hareketlerin sözle uyuşması demektir. Çünkü hareket ve davranış inancın dışı yansımasıdır.

Davranış; inancı doğru yansıtınca, elbette ki insanın kalbindekini olduğu gibi yansıtmış olur. Sözün doğruluğu ise, onun hakikatle ve gerçekte olanla uyuşmasıdır.

Aslında söz de bir bakıma bir davranış türü olduğu için, davranışlarında doğru olan kimse sadece doğru olduğunu, hak olduğunu bildiği şeyi söyler. Buna göre böyle bir insanın sözünde hem haberin, hem de haber verenin doğruluğu söz konusudur. [Yani her ikisi de doğrudur; hem söz, hem de sözü söyleyen kimsenin kendisi.]

O hâlde siddîk, asla yalanı olmayan kimsedir. Bu kimse nefsinin arzusuna uymaksızın sadece hak gördüğü hareketi yapar, sadece hak gördüğü sözü söyler ve sadece hak olanı hak görür. Çünkü her şeyde hakkı görür, hakkı söyler ve hakkı

yapar.

Buna göre, ayetteki zümreler bu sıraya göre dizilirler: İlk sırada peygamberler yer alır, ki bunlar insanların efendileri ve önderleridirler. Sonra gerçeklerin ve amellerin şahitleri olan siddîkler gelir. Bunun arkasından amellerin şahitleri olanlar gelir. Sonra da ilâhî keramete ve üstünlüğe hazırlıklı olan salihler gelir.

"ve onlar ne de güzel arkadaştır!" Yani arkadaşlık bakımından ne iyidirler. Buna göre, ayetteki "refîkan=arkadaş" kelimesi temyizdir. Söylendiğine göre bu kelimenin çoğul olarak getirilmemesi, temyiz olduğundan dolayıdır.

Başka bir görüşe göre de ifadenin anlamı şöyledir: "ve onların her biri arkadaş olarak güzeldir." Dolayısıyla "refîkan" kelimesi aynen "Sonra da sizleri çocuk olarak çıkarırız." (Hac, 5) ayetindeki "tiflen=çocuk" kelimesi gibi hâldir; durumu bildirmektedir.

"Bu lütuf Allah'tandır. Bilen olarak Allah yeter." İfadenin başında [mübteda olan ve] uzaklığa delâlet eden [aslında "o" anlamına gelen ancak Türkçe'sinde "bu" olarak anlam verdiğimiz] "zalıke"

kelimesinin yer alması ve haberin [yani el-fazl-u kelimesinin] başında "el" takısının bulunması, söz konusu bağışı yüceltme amacı taşır ve sanki "bu bağış bağışların hepsidir." gibi bir anlama gelir. Ayet, Allah'ın bilgisini vurgulayarak noktalanıyor. Çünkü konu imanın dereceleridir ve bu dereceleri sadece Allah'ın bilgisi belirleyebilir.

Bilmek gerekir ki, bu ayetlerde bazıları iç içe geçmiş birkaç iltifat (=şahıs değişikliği) vardır. İlk ayetlerde müminler için muhatap (ikinci tekil şahıs) sigası kullanılmışken daha sonraki, "Eğer biz...

bunu onlara farz etmiş olsaydık" ayetinde üçüncü tekil şahsa (gaip sigasına) geçildi. Bunun yanı sıra ilk ayetlerin başındaki "Allah'a itaat edin..." ayetinde yüce Allah kendisi için üçüncü tekil şahıs sigası kullanmışken daha sonraki "Biz her peygamberi...

gönderdik." ayetinde ikinci çoğul şahsa, arkadan gelen "Allah'ın izni ile..." ifadesinde tekrar üçüncü tekil şahsa, sonra "Eğer biz... bunu onlara farz etmiş olsaydık..." ayetinde ikinci çoğul şahsa ve sonra da, "Kim Allah'a ve Resul'e itaat ederse..." ayetinde üçüncü tekil şahsa dönmüştür.

Bunların yanında Peygamber için ayetlerin başlangıcı olan "Peygambere... de itaat edin." ifadesinde üçüncü tekil şahıs sigası kullanılırken daha sonraki, "Bu daha hayırlı..." ayetinde ikinci tekil şahsa

[Arapça'da "zalıke" kelimesi, bir şahsa hitap edilerek ona bir şey gösterildiğinde

kullanılır], sonra "Resul de onlar için af dileseydi..." ifadesinde üçüncü tekil şahsa, arkasından gelen "Hayır, Rabbine andolsun ki..."

ayetinde ikinci tekil şahsa, sonra "Kim Allah'a ve Resul'e itaat ederse..." ayetinde üçüncü tekil şahsa, arkasından gelen "ve onlar ne de güzel arkadaşlardır!" ifadesinde ikinci tekil şahsa dönmüştür. Böylece bu ayetlerde on tane iltifat örneği yer almış oluyor. Eğer dikkatle incelenirse bu iltifatların her birinde ayrı bir nüktenin bulunduğu görülür.

Ayetlerin Hadisler Işığında Açıklaması

Tefsir-ul Burhan'da İbn-i Babeveyh'in kendi rivayet zinciri ile Cabir b. Abdullah Ensari'den şöyle naklettiği yer alır: "Ey inananlar! Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin." ayeti inince Resulullah'a (s.a.a) dedim ki: "Ey Allah'ın resulü, Allah'ı ve onun peygamberini anladık.

Peki, seninle birlikte itaat edilmeleri gerektiği belirtilen ululemr kimdir?" Peygamber (s.a.a) bana şu cevabı verdi: "Ey Cabir, bunlar benim halifelerim ve müminlerin benden sonraki imamlarıdır.

Bunların birincisi Ali b. Ebu Talip'tir. Sonra Hasan, sonra Hüseyin, sonra Ali b. Hüseyin, sonra Tevrat'ta Bâkır (ilmi yaran, ilimde derinleşmiş kişi) diye tanınan Muhammed b. Ali gelir.

Ey Cabir, sen onun günlerine ereceksin. Onunla karşılaştığında kendisine benden selam söyle. Sonra (lakabı) Sadık (olan) Cafer b. Muhammed, sonra Musa b. Cafer, sonra Ali b. Musa, sonra Muham-med b. Ali, sonra Ali b. Muhammed, sonra Hasan b. Ali gelir.

Son olarak da benim adımla ve künyemi taşıyan Muhammed gelir. O Allah'ın yer yüzündeki hücceti ve kulları arasındaki yadigarıdır ve Hasan b. Ali'nin oğludur.

Yüce Allah bu imamın eli ile kendi adını yer yüzünün doğusuna ve batısına yayar. O dostlarından ve taraftarlarından öyle bir gaybete çekilir ki, bu gaybet dönemi sırasında onun imamlığı ile ilgili sözlerine, sadece Allah tarafından kalpleri imanla sınavdan geçirilmiş kimseler bağlı kalırlar."

Cabir sözlerine şöyle devam ediyor: "Resulullah'a (s.a.a), "Ey Allah'ın resulü! O imamın, yokluğu sırasında taraftarlarına faydası olur mu?" dediğimde dedi ki: "Beni peygamber olarak gönderene andolsun ki evet.

Taraftarları onun nuru ile aydınlanırlar ve yokluğunda onun velayetinden tıpkı bulutlar arasındaki güneşten yararlanıldığı gibi yararlanırlar. Ey Cabir! Bu, Allah'ın gizli sırlarından ve saklı bilgilerinden biridir. Onu saklı tut ve ehli olanlardan başkasına açıklama." (c.1, s.381, h:1)

Ben derim ki: Nü'manî de kendi rivayet zinciri ile Süleym b. Kays el-Hilâlî'den, o da Hz. Ali'den (a.s) az önceki rivayetle aynı anlama gelen bir rivayeti nakletmiştir.

Yine bu rivayeti Ali b. İbrahim kendi rivayet zinciri ile Süleym'e dayandırarak Hz. Ali'den (a.s) nakletmiştir. Bu konuda Şia ve Ehl-i Sünnet kanallarından gelen başka rivayetler de vardır.

Bu rivayetlerde imamları isimleri ile sayıyorlar. Bilgi edinmek isteyenler Yenabi-ul Meveddet kitabına, Bahrani'nin Gaye-t-ül Meram adlı eserine ve başka kaynaklara baş vurabilirler.

Tefsir-ul Ayyâşî'de Cabir-i Cu'fi'den şöyle rivayet edilir: "İmam Bâkır'a (a.s), 'Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin.' ayetini [yani ululemrin kimler olduğunu] sordum. Bana, 'Ululemr, vasîlerdir.' diye cevap verdi." (c.1, s.249, h:168)

Ben derim ki: Yine Tefsir-ul Ayyâşî'de, Ömer b. Said aracılığı ile Ebu'l Hasan'dan (a.s) bu rivayetin benzeri naklediliyor. Fakat bu rivayette, "Ali b. Ebu Talip ve ondan sonraki vasîlerdir." ifadesi yer almıştır. (c.1, s.253, h:176)

İbn-i Şehraşup'tan şöyle nakledilir: Hasan b. Salih, İmam Sadık'tan (a.s) bu ayetin anlamını sordu. O da, "Bunlar, Resulullah'ın (s.a.a) Ehl-i Beyti'nden olan imamlardır." cevabını verdi. (Menakıb-ı İbn-i Şehraşup, c.4, s.249)

Ben derim ki: Bu rivayetin bir benzerini Şeyh Saduk, Ebu Basir aracılığı ile İmam Bâkır'dan (a.s) nakletmiştir. Bu rivayete göre İmam Bâkır (a.s), "Bunlar, kıyamet gününe kadar Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın soyundan gelecek olan imamlardır." buyurmuştur." (Kemal-ud Din, c.1, s.222, h:8)

el-Kâfi'de müellif kendi rivayet zinciri ile Ebu Mesruk'un şöyle dediğini nakleder: "İmam Sadık'a (a.s) dedim ki: Biz, kelam bilginleri ile konuşurken onlara, 'Allah'a itaat edin.

Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin.' ayetini delil gösteriyoruz. Bize, 'Bu ayet müminlerin bütünü hakkında inmiştir.' diyorlar. Onlara, 'De ki: Sizden tebliğime karşılık bir ücret istemiyorum; istediğim, ancak yakınlarıma sevgidir.' (Şûrâ, 23) ayetini delil gösterince de, bize 'Bu ayet, bütün Müslümanların yakınları hakkında inmiştir.' diyorlar.

Bunları ve bunlara benzer aklımda olan bütün tartışmaları kendisine anlatınca bana şöyle dedi: 'İş bu noktaya gelince onları mubaheleye (dualaşmaya, lânetleşmeye) çağır.'

"Kendisine, 'Onu nasıl yapacağım?' diye sorunca bana şunları söy-ledi: 'Üç gün boyunca nefsini ıslah et ve onu temizle.' Sonra buyurdu ki: 'Oruç tut ve guslet (boy

abdesti al). Tartıştığın kişi ile birlikte dağa çık.

Sağ elinin parmaklarını parmaklarına geçir. Sonra ona müsamaha göstererek işe kendinden başla ve şöyle de: Ey yedi kat göğün ve yedi kat yerin Rabbi olan, görülmeyeni ve görüneni bilen, rahman ve rahim olan Allah'ım!

Eğer Ebu Mesruk bir gerçeği inkâr edip bir batılı savundu ise ona gökten bir afet ve bir acı azap indir.' Sonra duayı karşındakine çevirerek de ki: 'Ama eğer o bir hakkı inkâr edip bir batılı savundu ise üzerine gökten bir afet, bir acı azap indir.' Daha sonra İmam bana şöyle buyurdu: 'Çok geçmeden karşındakinin o belaya uğradığını göreceksin.' Ebu Mesruk devamla diyor ki: "Vallahi, ben şimdi-ye kadar bu teklifime olumlu cevap veren birini bulamadım." (Usûl-i Kâfi, c.2, s.513, h:1)

Tefsir-ul Ayyâşî'de Abdullah b. Aclan'dan İmam Bâkır'ın (a.s), "Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin." ayeti hakkında şöyle buyurduğunu nakleder: "Bu ayet Hz. Ali (a.s) ve diğer İmamlar hakkında inmiştir. Allah onları peygamberlerin yerine getirdi (onların halifeleri kıldı). Fakat onlar hiçbir şeyi helâl veya haram kılmaya yetkili değildirler." (c.1, s.252, h:173)

Ben derim ki: Bu rivayetin sonunda yer alan istisna, bu ayet hakkında yaptığımız açıklamada vurguladığımız Allah'tan ve Peygamberden başka hiç kimsenin hüküm koymaya yetkili olmadığı yolundaki gerçeğe delâlet ediyor.

el-Kâfi'de yazar kendi rivayet zinciri ile Bureyd b. Muaviye'den şöyle nakleder: "İmam Ebu Cafer Muhammed Bâkır (a.s) şöyle okudu: "Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin.

Eğer herhangi bir konuda anlaşmazlığa düşmekten korkarsanız, o meseleyi Allah'a, Peygambere ve sizden olan ululemre havale edin." Arkasından da şöyle buyurdu: Nasıl olur da Allah hem ululemre itaat etmeyi emreder,

hem de onların anlaşmazlığa düşmelerine izin verir. Bu sözler, kendilerine 'Allah'a itaat edin. Peygambere... de itaat edin.' emri verilenler için söylenmiştir." (Ravzet-ul Kâfi, c.8, s.160, h:212)

Ben derim ki: Bu rivayetin delâlet ettiği tek şey, İmamın okuduğu ibarenin ayetin tefsiri ve ondan kastedilen anlamın açıklaması olduğudur. Nitekim biz önceki açıklamalarımızda,

ayetin buna delâlet ettiğini beyan etmiştik. Yoksa maksat ayet okumak [yani ayetin bu şekilde indiğini söylemek] değildir. Bunun böyle olduğu, ravinin "Ebu Cafer şöyle okudu" ifadesinden de sezilebilir.

Bunun delili bu konudaki rivayetlerin ibare farklılıklarıdır. Nitekim Tefsir-ul Kummî'de nakledilen rivayet bunun şahididir. Kummî, kendi rivayet zinciri ile

Hariz'e dayandırdığı bir rivayette İmam Sadı-k'ın (a.s) şöyle buyurduğunu nakleder: "Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a, Peygambere ve sizden olan ululemre havale edin." (c.1, s.141)

Ayrıca, Tefsir-ul Ayyâşî'de nakledilen rivayet de bunun şahididir. Bu tefsirde, Bureyd b. Muaviye'den aktarılan rivayetin bir bölümünde (ki yukarda el-Kâfi'den aktarılan rivayettir) İmam Bâkır'ın (a.s) şöyle dediği nakledilir: "Sonra yüce Allah, 'Ey inananlar!' diyerek kıyamete kadarki bütün müminlere hitapta bulundu ve 'Allah'a itaat edin.

Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin.' demekle (ululemr-den) sadece bizi (Ehl-i Beyt'i) kastetti. 'Eğer herhangi bir konuda anlaşmazlığa düşmekten korkarsanız Allah'a, Peygambere ve sizden olan ululemre başvurun.'

Ayet işte böyle indi. Nasıl olur da bir yandan müminlere ululemre itaat etmeyi emrederken öte yandan ululemrin anlaşmazlığa düşmelerine izin verir?! Bu sözler, kendilerine 'Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin.' emri verilenler için söylenmiştir." (c.1, s.246, h:153)

Tefsir-ul Ayyâşî'de Ebu Basir kanalıyla nakledilen bir rivayette İmam Bâkır şöyle buyurur: "Bu ayet (yani 'Allah'a itaat edin...' ayeti) Hz. Ali (a.s) hakkında inmiştir." Ebu Basir diyor ki: Kendisine dedim ki:

İnsanlar (Sünnîler) bize şöyle diyorlar: 'Öyle olsaydı, Allah'ın Kur'an'da Hz. Ali ile Ehli Beyti'ni ismen zikretmesine ne engel vardı?' İmam Bâkır (a.s) dedi ki: Böyle diyenlere şöyle deyin: Allah, Peygamberine namaz kılma emri indirdi. Fakat namazın üç veya dört rekat olacağını belirtmedi. Bunu Peygamberimiz (s.a.a) Müslümanlara tefsir etti.

Yine Allah hac emrini indirdi. Fakat Kabe'nin yedi kere tavaf edilmesini söylemedi. Bunu da onlara Resulullah (s.a.a) tefsir etti. Yine Allah, 'Allah'a itaat edin.

Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin.' ayetini indirdi. Ayet Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin (Allah'ın selamı onlara olsun) hakkında indi. Peygamberimiz (s.a.a) de Hz. Ali (a.s) hakkında şöyle buyurdu: "Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır."

"Yine Resulullah buyurdu ki: Size Kur'an'ı ve Ehl-i Beyti'mi vasiyet ediyorum. Ben Allah'tan bunların birbirinden ayrılmadan Havzun başında bana getirilmesini istedim. Allah da bu isteğimi kabul etti."

"Yine Peygamberimiz (s.a.a): Siz onlara bir şey öğretmeye kalkışmayın. Çünkü onlar sizden daha bilgilidirler. Onlar sizi asla hidayet kapısından dışarı çıkarmaz ve sapıklık kapısından içeri sokmazlar." buyuruyor.

Eğer Peygamberimiz (s.a.a) sussaydı ve Ehl-i Beyti'nin kimler (ululemr) olduğunu açıklamasaydı, Abbas Oğulları, Akil Oğulları veya başkaları Ehl-i Beyt'ten olduklarını iddia ederlerdi.

Fakat yüce Allah Kur'an'da, 'Ey Ehl-i Beyt, Allah ancak sizden her çeşit pislği gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.' (Ahzâb, 33) buyuruyor. Bu ayette de ancak Hz. Ali, Hasan, Hüseyin ve Fatıma kastedilmiştir. Peygamberimiz (s.a.a) Ümmü Seleme'nin evinde Hz. Ali'nin, Fatıma'nın, Hasan ve Hüseyin'in ellerinden tutarak onları abasının altına aldı ve 'Ey Allah'ım! Her peygamberin bir değerlisi ve ailesi vardır. İşte bunlar benim değerlilerim ve ailemdir.' dedi.

Bunun üzerine Ümmü Seleme, 'Ben senin aileden değil miyim?' deyince, Peygamberimiz, 'Hiç şüphesiz senin sonun hayırdır, fakat benim değerlilerim ve ailem bunlardır.' dedi..." (c.1, s.249, h:169)

Ben derim ki: el-Kâfi'de de müellif kendi rivayet zinciriyle Ebu Basir'e dayandırdığı bir rivayette İmam Bâkır'dan (a.s) buna benzer bir rivayeti çok az ifade farkı ile nakletmektedir. (Usûl-i Kâfi, c.1, s.286, h:1)

Tefsir-ul Burhan'da İbn-i Şehraşup'tan, o da Mucahid'in tefsir kitabından şöyle nakletmiştir: "Bu ayet, Emir-ül Müminin Hz. Ali hakkında, Peygamberimizin kendisini Medine'de halife bırakması sırasında idi.

O sırada Hz. Ali, 'Ey Allah'ın resulü, beni kadınlara ve çocuklara mı halife bırakıyorsun?' deyince, Peygamberimiz ona şu cevabı verdi: Ey müminlerin emiri! Harun Musa için ne idi ise, sen de benim için öyle olmak istemez misin?

Hani Musa, Harun'a demişti ki: 'Kavmim içinde benim yerime geç, onları ıslah et.' (A'râf, 142) Kur'an'da da yüce Allah (senin hakkında), 've sizden olan ululemre de itaat edin.' diye emretmiştir."

Mucahid devamla şöyle der: Yüce Allah, Hz. Ali'yi (a.s) Hz. Muhammet'ten (s.a.a) sonra ve Peygamberimiz onu Medine'de yerine bıraktığı zaman ümmetin velisi olarak görevlendirdi, kulların ona itaat etmelerini ve ona karşı gelmekten kaçınmalarını emretti." (Tefsir-ul Burhan, c.1, s.386, h:31. Menakıb-ı İbn-i Şehraşup, c.3, s.15)

Yine aynı eserde Mucahid'ten, o da İbanet-ül Felekî'den şöyle nakletmiştir: "Bu ayet, Ebu Bureyde'nin Hz. Ali'den (a.s) şikayetçi olduğu sırada indi..." (Tefsir-ul Burhan, c.1, s.386, h:31)

Abakat-ul Envar adlı eserde Şeyh Süleyman b. İbrahim Belhi'nin Yenabi-ul Meveddet adlı eserinden, o da el-Menakıp'tan, o da Süleym b. Kays el-Hilâli'den Hz. Ali'nin (a.s) şöyle dediğini nakleder:

"Bir kulun sapıklığa en yakın durumu yüce Allah'ın hüccetini (imamını) ve kulları üzerindeki şahidini bilmemesidir ki, Allah kullarına bu hüccete itaat etmeyi emretmiş ve onun velayetini (veliliğini) farz kılmıştır."

Hadisin ravisi Süleym diyor ki: "Ey Emir-ül Müminin, onların kim olduklarını bana anlat." dedim. Bana şu cevabı verdi: "Onlar Allah'ın 'Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ululemre de itaat edin.' ayetinde kendisi ve Peygamberi ile bir arada zikrettiği kimselerdir." Kendisine, "Sana kurban olayım, bana bu konuyu açıkla." deyince Hz. Ali (a.s) şunları söyledi:

"Bunlar Resulullah'ın (s.a.a) çeşitli yerlerde ve vefat ettiği günkü son hutbesinde haklarında şöyle dediği kimselerdir: "Ben size iki şey bırakıyorum. Eğer onlara sarılırsanız asla yoldan çıkmazsınız.

Bunlar Kur'an ile benim soyum; Ehl-i Beytim'dir. Her şeyden haberdar ve latif olan Allah bana kesinlikle bildirdi ki, bunların ikisi Havzun başında bana gelinceye kadar birbirlerinden ayrılmayacaklardır.' -İki elinin şahadet parmaklarını birleştirerek- Tıpkı bu ikisi gibi; -arkasından şahadet parmağı ile orta parmağını yan yana getirerek- 'bu ikisi gibi değil. Bunların ikisine sımsıkı sarılın, onların önüne geçmeyin ki sapırsınız."

Ben derim ki: Ehl-i Beyt İmamlarından (hepsine selam olsun) gelen bu anlamdaki rivayetler pek çoktur. Biz bu rivayetlerin her çeşidinden bir örnek nakletmekle yetindik. Bu konuda geniş bilgi edinmek isteyenler hadis kitaplarına baş vurabilirler.

Ululemrin kim olduğu hakkında eski tefsircilerden rivayet edilen görüşlere gelince, bu hususta üç görüş vardır: 1) Râşid halifeler. 2) Ordu komutanları. 3) Alimler.

Dahhak'ın, onların Peygamberimizin (s.a.a) sahabeleri olduğu şeklindeki görüşü ise, saydığımız görüşlerin üçüncüsü ile birleşir. Çünkü onun bize nakledilen ifadesi, "Onlar, Peygamberimizin ashabı,

aynı zamanda davetçiler ve ravilerdir." şeklindedir, ki görüldüğü gibi bu söz ilme dayalı bir gerekçelendirmeyi ifade eder ve bu itibarla ululemri alimler diye tefsir etmeye yöneliktir.

Bunu da bilmek gerekir ki, bu ayetlerin iniş sebebi hakkında birçok gerekçeler ve değişik hikayeler nakledilmiştir. Fakat bu rivayetler incelendiği zaman şüphe edilmeyecek kesinlikte görülür ki,

bunlar ravilerinin kendi görüşlerince uyarlamalarından ibarettirler. Bu yüzden onlara yer vermedik. Çünkü onları nakletmekte fayda görmedik. Eğer bu dediklerimizin doğruluğunu görmek istiyorsan, ed-Dürr-ül Mensû-r'a,[68] Taberî tefsirine[69] ve bunlara benzer kaynaklara baş vurabilirsin.

Berkî el-Mehasin adlı eserinde kendi rivayet zinciri ile Ebu Caru-d'a dayandırdığı bir rivayette İmam Bâkır'ın "Hayır, Rabbine andolsun ki... inanmış olmazlar." ayeti hakkında şöyle buyurduğunu nakleder: "Buradaki teslimiyetten (kabullenmekten) maksat, Peygamberin verdiği hükme razı olmaktır, onunla yetinmektir." (s.271, h:364)

el-Kâfi'de müellif kendi rivayet zinciriyle Abdullah Kâhilî'den şöyle nakleder: İmam Sadık (a.s) buyurdu ki: "Eğer bir kavim, hiçbir ortağı olmayan tek Allah'a kulluk etse, namaz kılsa, zekât verse, hacca gitse ve ramazan orucunu tutsa da, ama sonra Allah'ın ve Peygamberin yaptığı herhangi bir iş hususunda, 'Bunu niye böyle yaptı?' ve 'Bu iş başka türlü yapsaydı daha iyi olurdu.'

dese veya o kavmin mensupları kalplerinden böyle bir şeyi geçirseler, bu yüzden müşrik olurlar." Arkasından İmam, 'Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklar hususunda seni hakem kılıp,

sonra da verdiğin hükmü, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam anlamıyla kabullenmedikçe, inanmış olmazlar.' ayetini okudu ve 'Mutlaka teslim olmalısınız.' dedi." (Usûl-i Kâfi, c.2, s.398, h:6)

Tefsir-ul Ayyâşî'de Abdullah b. Yahya Kâhilî'den şöyle nakledilir: "İmam Sadık'ın (a.s) şöyle dediğini duydum: 'Andolsun Allah'a eğer bir kavim, hiçbir ortağı olmayan tek Allah'a kulluk etse, namaz kılsa, zekât verse, hacca gitse, ramazan ayının orucunu tutsa da sonra Peygamberin yaptığı herhangi bir iş hususunda, Bunu niye böyle yaptı?

dese ve bu düşünce o kavmin mensuplarının içinden geçse, bu yüzden müşrik olurlar.' Arkasından da 'Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklar hususunda seni hakem kılıp, sonra da -Mu-hammed'in ve Ehl-i Beyti'nin verdiği hükmü- içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam anlamıyla kabullenmedikçe, inanmış olamazlar.' ayetini okudu." (c.1, s.255, h:184)

Ben derim ki: Bu iki rivayetle aynı anlamda olan başka rivayetler de vardır. İmam Sadık'ın (a.s) sözleri ayetin gerekçesini iki yönden genelleştiriyor.

Birincisi hüküm bakımındandır ki, bu konuda hükmün teşriî=yasama veya tekvinî=varoluşsal olması arasında fark yoktur. İkincisi hüküm veren bakımındandır ki, bu konuda da hüküm verenin Allah ve Peygamber olması arasında fark yoktur.

Şunu bilesin ki, burada "Hayır, Rabbine andolsun ki..." ayetinden, bu bölümün sona kadarki ayetlerini Hz. Ali'nin (a.s) veya Hz. Ali (a.s) ile Ehl-i Beyt İmamlarının velayetine uyarlayan bazı rivayetler vardır. Bu rivayetler örnekler zikretme ve uyarlama niteliğini taşır. Çünkü Allah, Peygamber ve Ehl-i Beyt İmamları bu ayetlerin uygulama konuları ve alanlarıdır. Ayetler bunların tümü için geçerlidir.

Şeyh Tusî el-Emali adlı eserinde kendi rivayet zinciriyle Hz. Ali'den (a.s) şöyle rivayet eder: "Ensardan bir adam Peygambere (s.a.a) gelerek şöyle dedi: 'Ey Allah'ın resulü, ben senin ayrılığına dayanamıyorum.

Evime gittiğimde hatırıma geliyorsun. O anda işimi bırakıp sana koşuyorum, seni göreyim diye. Çünkü seni o kadar seviyorum. Düşündüm ki, kıyamet günü gelip de sen cennete girdiğinde ve yüceliklerin en yücesine çıkarıldığında,

ey Allah'ın resulü, senin ayrılığına nasıl dayanacağım?' Bunun üzerine, 'Kim Allah'a ve Resul'e itaat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, siddîkler (gerçekler), (amellere olan)

şahitler ve salihlerle birlikte olur ve onlar ne de güzel arkadaştır!' ayeti indi. Peygamberimiz (s.a.a) de hemen o adamı çağırarak ayeti kendisine okudu ve ona bu müjdeyi verdi." (c.2, s.234)

Ben derim ki: Bu anlamdaki rivayetler Ehl-i Sünnet kanalından da nakledilmiştir. Bunları ed-Dürr-ül Mensûr, Taberani'ye, İbn-i Mur-deveyh'e, Hilyet-ul Evliya adlı eserinde Ebu Nuaym'a, Sifet-ül Cennet adlı eserinde -hasen hadis olduğunu bildiren-

Ziya Makdisi'ye dayanarak Ayşe'den ve Taberani ile İbn-i Murdeveyh'e dayanarak Şa'bî yolu ile İbn-i Abbas'tan ve yine Said b. Mensûr ile İbn-i Münzir'e dayanarak Şa'bî'den ve İbn-i Cerir'e dayanarak Said b. Cubeyr'den rivayet etmiştir. (c.2, s.182)

Tefsir-ul Burhan'da İbn-i Şehraşup aracılığı ile Enes b. Malik'ten, o da adını verdiği bir raviden, o da Ebu Salih'ten İbn-i Abbas'ın şöyle dediği nakledilir: "Kim Allah'a ve Resul'e itaat ederse, işte onlar peygamberler

-yani Muhammed- siddîkler -yani Hz. Ali. Çünkü o ilk tasdik eden kişi idi- şahitler - yani Hz. Ali, Cafer, Hamza, Hasan ve Hüseyin (hepsine selam olsun)- ile birlikte olur." (c.1, s.393)

Bu anlamda başka rivayetler de vardır.

el-Kâfi'de İmam Bâkır'ın (a.s) şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Günahlardan ve şüpheli şeylerden kaçınarak bize yardımcı olun. Kim günahlardan ve şüpheli şeylerden kaçınan hâlde Allah'a kavuşursa, onun katında rahatlık bulur.

Çünkü yüce Allah, 'Kim Allah'a ve Resul'e itaat ederse...' buyuruyor. Peygamber bizdendir, siddîkler (gerçekler) bizdendir, şahitler ve salihler bizdendir." (Usûl-i Kâfi, c.2, s.78, h:12)

Yine aynı eserde İmam Sadık'tan (a.s) şöyle nakledilir: "İki türlü mümin vardır. Biri

Allah'ın kendisine koştugu şartları yerine getirmiş mümindir. Bu mümin peygamberlerle, siddîklerle, şahitlerle ve salih-lerle birlikte olur ve onlar ne de güzel arkadaşdır! Bu mümin, başkalarına şefa'at eden, fakat kendisine şefa'at edilmeyen kimselerdendir.

[Çünkü başkalarının şefa'atine ihtiyacı yoktur.] Bu mümin, dünya ve ahiret korkuları ile karşılaşmayan kimselerdendir. Diğer mümin ise, zaman zaman ayağı kayan, hata işleyen bir tiptir. Taze bitki dalı gibidir.

Rüzgar ne taraftan eserse öbür tarafa eğilir. Bu tip mümin dünya ve ahiret korkuları ile karşılaşır, kendisine şefa'at edilir ve o hayır üzeredir." (Usûl-i Kâfi, c.2, s.248, h:2)

Ben derim ki: Sihah-ul Lügat adlı eserde şöyle yer alır: "[Hadisin orijinalinde geçen] 'hame' kelimesi, 'taze bitki dalı' anlamına gelir." Alıntı burada sona erdi.

Yine hadiste geçen "kefeet" ve "inkefeet" fiilleri, geçişli ve geçişsiz olmak üzere "yöneltti" ve "yöneldi" anlamlarına gelirler. İmam Sadık (a.s) bu hadisinde, "Kendilerine nimet verdiği kimselerin yoluna." (Fatiha, 7) ayetinin tefsirinde geçen konuya ve oradaki nimetin "velayet" demek olduğuna işaret ediyor.

Dolayısıyla onun bu sözleri, "Haberiniz olsun ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur. Onlar üzülmeyecekler de. Onlar, inanmış ve kötü-lüklerden sakınmış olanlardır." (Yûnus, 63) ayeti ile uyushmaktadır. Demek ki, korkunç olaylar Allah'tan başka kimsesi olmayan Allah'ın dostlarına varamazlar.